



ÚRAD
SPLNOMOCNENCA VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY
PRE RÓMSKE KOMUNITY

PRÍJMY A ŽIVOTNÉ PODMIENKY V MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH KOMUNITÁCH

Vybrané ukazovatele zo zisťovania
EU SILC MRK 2018

Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity

Národný projekt Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a ich dopad na marginalizované rómske komunity

Autori publikácie:

[Táňa Grauzelová](#) (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity – Národný projekt Monitorovanie a hodnotenie)

[Filip Markovič](#) (Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity)

Autor online tabuľkovej prílohy:

[Róbert Vlačuha](#) (Sekcia sociálnych štatistík a demografie, Štatistický úrad SR)

Odborné konzultácie:

[Ábel Ravasz](#) (Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity 2016 – 2020)

Grafická úprava:

[Mgr. art. Martin Lorincz](#)

Podakovanie:

Ludmila Plachá, Ľuboš Kovács (NP Monitorovanie a hodnotenie), Róbert Vlačuha, Ábel Ravasz, Alexander Mušínska (Ústav rómskych štúdií Prešovská univerzita v Prešove), Štatistický úrad – Sekcia zberu a spracovania dát v priemysle a terénnych zisťovaní (Banská Bystrica), opytovatelia a opytovateľky.

Práca neprešla jazykovou úpravou. Chyby a opomenutia sú v zodpovednosti autorov.

ISBN: 978-80-969971-9-0



Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje

OBSAH

Úvod	7
Opora výberu a metodika zberu dát	9
Hlavné zistenia zisťovania EU SILC MRK 2018	13
Demografia a zloženie domácností	17
Priestorové rozloženie obyvateľstva.	18
Štruktúra domácností	19
Rodinný stav	22
Jazyková štruktúra	24
Zamestnanosť	27
Bývanie	35
Vzdelávanie	39
Návštevnosť materských škôl	44
Zdravie	47
Sociálna a materiálna deprivácia domácností	51
Ohrozenie chudobou.	51
Materiálne vybavenie domácností	54
Hmotná núdza domácností.	58
Zloženie príjmov a finančná situácia domácností MRK	61
Zhrnutie	69
Členenie dátového súboru	71
Vysvetlivky	72
Použitá a odporúčaná literatúra a zdroje	74
Zoznam skratiek	77
Zoznam grafov	78

ÚVOD

Cieľom zisťovania EU SILC MRK bolo získať relevantné a kvantifikovateľné údaje o životných podmienkach rómskych domácností prostredníctvom štandardizovaného zberu dát, akým je zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR – EU SILC, ktoré sa každoročne realizuje vo všetkých krajinách EÚ (na Slovensku od roku 2005) a v ďalších európskych krajinách.

Zisťovanie, ktoré sa realizovalo v roku 2018, je na základe zmluvy o spolupráci spoločným projektom Úradu splnomocnenkyne vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (ďalej len „ÚSVRK“) a Štatistického úradu Slovenskej republiky¹ (ďalej iba „ŠÚ SR“), ktorý zabezpečuje aj bežné zisťovanie EU SILC.²

Úloha realizovať špecifické výberové zisťovania EU SILC v prostredí MRK, je súčasťou Akčného plánu pre oblasť bývania Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020.³

ÚSVRK realizoval zisťovanie prostredníctvom Národného projektu Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a ich dopad na marginalizované rómske komunity podporeného z Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.⁴

Hlavným cieľom uvedeného národného projektu je zabezpečiť komplexné monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a vyhodnotenie ich dopadu na rómsku populáciu, predovšetkým marginalizované rómske komunity (ďalej len „MRK“), prostredníctvom zhromažďovania dát a informácií o socioekonomických podmienkach života Rómov na Slovensku.

1 Zisťovanie zabezpečovala Sekcia sociálnych štatistík a demografie – Odbor štatistiky a životnej úrovne obyvateľstva a krajské pracovisko ŠÚ SR v Banskej Bystrici

2 Druhá fáza zisťovania sa bude v rámci NP MaH v spolupráci so ŠÚ SR realizovať v roku 2020.

3 ÚSVRK (2016)

4 Národný projekt „Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a ich dopad na marginalizované rómske komunity“
ITMS2014+: 321051J021

OPORA VÝBERU A METODIKA ZBERU DÁT

Špecializované zisťovanie EU SILC MRK prebieha podľa rovnakej metodiky ako bežné zisťovanie v SR a v ostatných krajinách, pričom niektoré otázky boli rozšírené alebo pridané.⁵

Do zisťovania boli taktiež pridané otázky použité v špeciálnych moduloch v bežnom zisťovaní EU SILC, a to otázky týkajúce sa blahobytu, finančnej oblasti – bankové produkty a zdravia detí. Dotazník prešiel testovaním v domácnostiach v obciach na západnom a na strednom Slovensku.

Zisťovanie EU SILC MRK významnou mierou prispelo k vedomostiam o zložení a štruktúre jednotlivých domácností v MRK a o finančných a materiálnych podmienkach ľudí z prostredia MRK.

Súčasťou tejto publikácie sú aj prílohy zverejnené na webovej stránke ÚSVRK – správa o kvalite zisťovania, spracované tabuľky pre porovnanie s bežným zisťovaním EU SILC, použité dotazníky a manuál pre opytovateľov.

Opora výberu bola vytvorená v spolupráci oboch inštitúcií na základe Atlasu rómskych komunit 2013 (ďalej len „Atlas 2013“) tak, aby bol zabezpečený reprezentatívny výber domácností podľa typu lokality. Lokality (obce) v opore výberu vychádzajú zo zoznamu Atlasu 2013, ktorého metodika je založená na sociografickom mapovaní koncentrovane žijúcich rómskych komunit – na báze pripísanej etnicity.

Určených bolo 7 priestorových kategórií – koncentrácia MRK vo vnútri obce, na okraji obce a mimo obce (v rozdelení na obec/mesto) a zabezpečenie vzorky obyvateľov MRK žijúcich v tzv. rozptyle. Do kategórie rozptyl sme v opore výberu priradili také obce, v ktorých je podiel rómskych obyvateľov na zvyšnom obyvateľstve viac ako 50 %.

Náhodný výber obcí zároveň zohľadňoval početnosť obyvateľov v koncentráciách v mestách a na vidieku, ako aj v jednotlivých krajoch podľa Atlasu rómskych komunit 2013.

⁵ Zoznam otázok je dostupný v online prílohe „Správa o kvalite“ na webovej stránke ÚSVRK. Dostupné na <http://www.minv.sk/?zber-dat-od-ministerstiev-a-ostatnych-organov-statnej-a-verejnej-spravy>.

V Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji žije 88 % ľudí z prostredia MRK – v týchto krajoch bola zachovaná proporčnosť výberu vzhľadom na počet obyvateľov a na typy koncentrácií. Zvyšné kraje tvoria 1 územný celok (ďalej ako „ostatné kraje“).⁶

Ako napovedá názov zisťovania, zber údajov sa sústredil na domácnosti z prostredia marginalizovaných rómskych komunít (ďalej MRK). V týchto komunitách žije celkovo približne 230 tisíc osôb v približne 51 500 domácnostiach.

Označenie „MRK“ pre účely zisťovania EU SILC MRK znamená prostredie geograficky ohraničených lokalít, ktoré sú obývané takmer výlučne Rómami. Z celkového počtu Rómov, ktorý je odhadovaný v Atlase 2013,⁷ ide približne o 58 % osôb.

V rámci daných lokalít sa postupovalo výberom poradia domov podľa veľkosti vzorky v danej lokalite – napr. každý piaty dom do naplnenia vzorky.

Veľkosť vzorky je 1 033 domácností a 4 956 osôb, z toho je 2 656 osôb nad 16 rokov. Základnou jednotkou, tak ako v bežnom zisťovaní EU SILC, je hospodáriaca domácnosť a jej súčasní členovia.

Vybraných 70 obcí bolo ŠÚ SR informovaných, že sa v nich bude realizovať zisťovanie EU SILC MRK. Opytovatelia boli vyberaní prevažne spomedzi ľudí, ktorí už majú skúsenosť so zberom údajov pre bežný EU SILC, pričom niektorí opytovatelia boli vybraní v spolupráci s miestnymi úradmi, prípadne išlo o študentov alebo pracovníkov komunitných centier.

Všetci prešli špeciálnym školením a mali priradeného supervízora (koordinátora). Opytovateľov a koordinátorov bolo dovedna 109 – 74 opytovateľov a 35 supervízorov. Samotný zber údajov prebiehal v období 1. októbra až 28. novembra 2018.⁸

Vybrané výsledky zisťovania EU SILC MRK prezentujeme podľa tematických oblastí Akčných plánov Stratégie pre SR pre integráciu Rómov.⁹ Témy zo Stratégie, ku ktorým môže zisťovanie EU SILC MRK svojimi údajmi prispieť, sú najmä vzdelávanie, zamestnanosť, bývanie a finančné začlenenie. Zisťovanie sa okrajovo otázkami dotýkalo aj oblasti zdravia dospelých a detí.

6 Podrobnejšie informácie ohľadom opory výberu je možné nájsť v Správe o kvalite zisťovania zverejnenej na webovej stránke ÚSVRK.

7 V období zberu a spracovania dát sa realizovala aktualizácia Atlasu rómskych komunít 2019. Táto bude podkladom pre oporu výberu pre ďalšie zisťovanie v roku 2020.

8 Ak nie je v popise otázok uvedené inak, všetky odpovede sa vzťahujú na obdobie predchádzajúce 12 mesiacom zberu dát, t. j. obdobie 10/2017- 11/2018.

9 ÚSVRK (2017)

Táto publikácia je deskriptívnou analýzou zozbieraných dát. Vo všetkých uvedených oblastiach vieme veľkú časť výsledkov porovnať s výsledkami z bežného zisťovania EU SILC (v tomto prípade z roku 2018). Pre vybrané ukazovatele prezentujeme porovnanie na úrovni krajov – pre kraj Banskobystrický, Košický a Prešovský.

Ako bolo spomínané v úvode, údaje zo zisťovania sú reprezentatívne na úroveň typu lokality – typu koncentrácie v rozlíšení na koncentrácie pri obci alebo pri meste. Každá časť teda obsahuje aj dáta spracované podľa typu lokality.¹⁰

Ostatné členenie je totožné s členením dát v bežnom EU SILC a takto sú dáta aj porovnávané, napríklad podľa typu domácnosti a podobne.

10 Väčšina grafov vychádza zo spracovania údajov zisťovania EU SILC MRK 2018. Pri porovnávacích grafoch a grafoch z iných zdrojov je zdroj vždy uvedený. Ak nie je uvedené inak, pri všetkých podieloch sú použité váhy osoby/domácnosti.

HLAVNÉ ZISTENIA ZISŤOVANIA EU SILC MRK 2018

- Údaje zo zisťovania potvrdzujú, že populácia v MRK je výrazne mladšia v porovnaní s celkovou populáciou SR – ľudia do 34 rokov tvoria približne 66 % populácie MRK, v bežnej populácii je to 39 %.
- Nižší priemerný vek sa odzrkadľuje aj na zložení domácností. Kým v prostredí MRK domácnosti s deťmi reprezentujú 74 % všetkých domácností, v bežnej populácii je tomu takmer opačne – 62 % domácností je bez detí.
- Podiel ľudí starších ako 64 rokov je v prostredí MRK trojnásobne nižší ako v bežnej populácii (5 % k 17 %). Toto zistenie je v súlade s predošlými výskumami, ktoré upozorňujú na výrazne nižšiu priemernú dĺžku života v MRK (71 rokov v MRK v porovnaní so 76 rokmi v bežnej populácii¹¹).
- S rastúcou vzdialenosťou koncentrácie od obce sa zároveň zvyšuje podiel domácností s 3 a viac deťmi. Pri domácnostiach žijúcich v rozptyle s majoritným obyvateľstvom je tento podiel 14 %, v koncentráciách vo vnútri obce/mesta 23 %, na okraji 27 % a mimo obce/mesta 34 %.
- Priemerný počet ľudí pripadajúcich na jednu domácnosť v MRK je 4,5, zatiaľ čo v bežnej populácii je to podľa EU SILC 2,9 osoby.
- Rómčina je zároveň aj najčastejšie uvádzaný komunikačný jazyk – využíva ju takmer 74 % opýtaných.
- V 82 % domácností, v ktorých žijú deti v predškolskom veku, sa komunikuje po rómsky. Deti z týchto domácností tak môžu prichádzať do škôlky alebo do školy bez dostatočnej znalosti vyučovacieho jazyka.
- Podiel nezamestnaných ľudí z prostredia MRK je 38 %. Títo ľudia sa tak aj napriek mnohým znevýhodneniam vyplývajúcim z ich nevyhovujúcej situácie snažia začleniť na trh práce. Prekážkou v tomto úsilí je aj geografická lokalizácia MRK, ktoré sa nachádzajú zväčša v menej rozvinutých regiónoch, s celkovo vyššou mierou nezamestnanosti.

11 Hellebrandt et al.,(2019).

- Zisťovanie poukázalo aj na pomerne výrazné vymedzenie rolí v rámci domácnosti v MRK na základe pohlavia. Zamestnaných¹² je 15,5 % ľudí z MRK, pričom takmer 70 % z nich sú muži. V bežnej populácii sú tieto rozdiely minimálne.
- Ženy sú v oveľa väčšej miere zastúpené medzi osobami v domácnosti a neaktívnymi osobami. Dôvodmi sú okrem iného aj nepriaznivá situácia bývania, ktorá sťažuje starostlivosť o domácnosť, či nízke zapojenie detí do predškolského vzdelávania v materských školách.
- Aj keď je priemerný počet ľudí pripadajúci na jednu domácnosť približne 1,5 krát väčší v MRK ako v bežnej populácii (4,5 k 2,9), priemerná obytná plocha murovaného domu (50 m²) a bytu v bytovom dome (43 m²) v MRK je omnoho menšia ako pri bežnej populácii (116 a 62 m²). Tento fakt poukazuje na preľudnenosť v príbytkoch ľudí z MRK, ktorá následne môže viesť k rýchlejšiemu opotrebovaniu zariadenia a zásadne znižovať kvalitu bývania.
- Podiel osôb v MRK poberajúcich invalidný dôchodok je 3 krát väčší než v rámci bežnej populácie (8,1 % k 2,3 %). Neadekvátne životné podmienky sa tak priamo prejavujú na zhoršenom zdravotnom stave.
- Veľmi výrazné rozdiely medzi ľuďmi z MRK a bežnou populáciou je možno pozorovať aj v otázkach vzdelávania a materiálnej a sociálnej deprivácie.
- Len polovica ľudí z prostredia MRK vo veku 16 rokov chodí do školy.
- Podiel osôb, ktoré ukončili základnú školu a ďalej neštudujú, je takmer 6-krát vyšší v MRK ako v bežnej populácii.
- Viac ako ¾ ľudí z prostredia MRK navštevovalo alebo má ukončenú iba základnú školu (vrátane špeciálnych škôl) a ďalej vo svojom vzdelávaní nepokračovali.
- Kým materskú školu navštevuje v rámci celkovej populácie približne 74 % detí vo veku 3 až 6 rokov, v MRK je to len 24 %. Predškolská výchova je pritom považovaná za zásadný determinant ďalšieho rozvoja dieťaťa a napomáha úspešnému začleneniu sa do vzdelávacieho systému.¹³
- Zatiaľ čo v bežnej populácii je medián ekvivalentného disponibilného príjmu pre jednočlennú domácnosť 7 462 €/rok, v prostredí MRK je to iba 2 335 €.

¹² Zamestnanci na dlhší a kratší pracovný čas, bez zarátania SZČO.

¹³ Európska komisia, 2018; OECD, 2018

- Takmer 85 % ľudí z MRK žije pod oficiálnou hranicou chudoby.¹⁴ V rámci bežnej populácie je tento podiel 12,2 % – takmer sedemkrát nižší. Približne 17 % ľudí z MRK žije z menej ako 3,8 € na deň.
- V roku 2018 žilo pod hranicou chudoby 53 % ľudí z prostredia MRK, ktorí boli zamestnaní na plný pracovný úväzok. V tomto kontexte je tak možné hovoriť o fenoméne pracujúcej chudoby.¹⁵
- Deti do 15 rokov tvoria viac ako tretinu ľudí z MRK (36 %) žijúcich pod hranicou chudoby. Tento fakt vypovedá o reprodukovaní generačnej chudoby v MRK a značne obmedzených možnostiach úniku z nej.
- V hmotnej núdzi sa podľa získaných údajov nachádza 47 % domácností z prostredia MRK oproti 4 % domácností v rámci bežnej populácie.
- Iba 36 % z ľudí v hmotnej núdzi žijúcich v MRK poberá príspevok na bývanie. Aj keď si ho osoby v hmotnej núdzi môžu nárokovať, podmienky na jeho získanie sú pre ľudí z MRK ťažko splniteľné.¹⁶
- Dve tretiny domácností v MRK majú ťažkosti s úhradou bežných výdavkov nevyhnutných na zabezpečenie ich každodenného fungovania. V bežnej populácii je podiel takýchto domácností necelá tretina.
- Polovica domácností z prostredia MRK si v uplynulom roku musela požičať peniaze na chod domácnosti.
- Polovica z domácností, ktoré splácajú pôžičku, zároveň už niekedy čelila exekúcii.
- Nízke príjmy domácnosti (aj nízka výška príjmu pracujúcich), vysoká miera materiálnej deprivácie, nižšia odhadovaná dĺžka dožitia či vyšší priemerný počet ľudí v domácnosti sú aspekty typické pre väčšinu sociálne vylúčených skupín v rôznych krajinách, a to bez ohľadu na ich rasu, etnicitu, pohlavie, alebo národnosť.¹⁷

¹⁴ Vychádzame z definície hranice rizika chudoby podľa Eurostatu, v ktorej je hranica stanovená ako 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu. Viac info na https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/t2020_50&lang=en.

¹⁵ ESPN, 2019; Cymbranovicz, 2018

¹⁶ napr. Škobla a kol., 2018, CEPS/Instead, 2014

¹⁷ Pozri napr: Rohwerder, 2016; Banerjee, 2011; CPRC, 2009

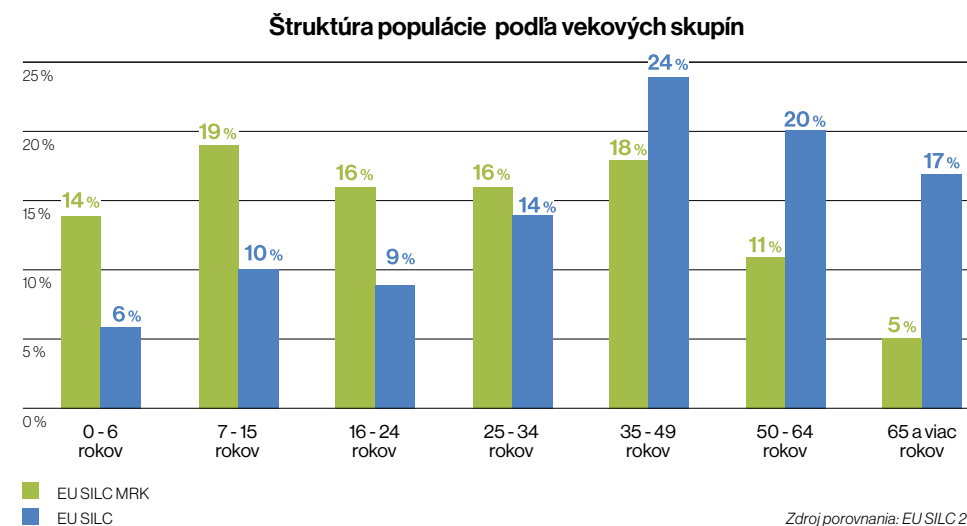
DEMOGRAFIA A ZLOŽENIE DOMÁCNOSTÍ

Demografické údaje sú v zisťovaní EU SILC MRK zbierané na úrovni domácností a jednotlivcov. Údaje ukazujú, že populácia v MRK je výrazne mladšia ako bežná populácia¹⁸ (Graf č.1). Deti a mladí ľudia do 34 rokov tvoria približne 66 % populácie MRK, zatiaľ čo v bežnej populácii tvorí rovnaká veková skupina len 39 %¹⁹.

Tento výsledok len potvrdzuje zistenia, ktoré o očakávanej dĺžke dožitia vyšli napríklad v Revízii výdavkov na ohrozené skupiny. Táto správa okrem iného poukazuje na fakt, že priemerná dĺžka dožitia v bežnej populácii je 76 rokov, zatiaľ čo v populácii MRK je to o takmer 7 rokov menej.²⁰

Rozdiel v podiele jednotlivých vekových skupín na celkovej populácii sa zvyšuje už vo vekovej skupine 34 – 49, v ktorej je rozdiel medzi obojma populáciami 6 percentuálnych bodov a neskôr má len klesajúcu tendenciu.

V takmer všetkých vekových skupinách je približne rovnaký pomer mužov a žien, okrem najstaršej vekovej skupiny, kde je v oboch populáciách vyšší podiel žien.



Graf 1 – Porovnanie rozloženia obyvateľstva podľa vekových skupín

¹⁸ Pod bežnou populáciou rozumieme populáciu, ktorá je reprezentovaná v zisťovaní EU SILC.

¹⁹ Údaje zo všetkých grafov, ktoré porovnávajú populáciu MRK a bežnú populáciu pochádzajú z údajov spracovaných v publikácii EU SILC 2018 alebo boli spracované zo základných údajov v safe centre ŠÚ SR. Ak nie je uvedené inak, grafy ukazujú údaje za celé populácie v zisťovaní EU SILC a EU SILC MRK.

²⁰ Hellebrandt, T. a kol., 2019.; Bojko et al., 2018

Priestorové rozloženie obyvateľstva

Najviac domácností z MRK sa nachádza v koncentráciách na okraji obce alebo mesta (39 % z celkového počtu), v koncentráciách mimo obce alebo mesta ich býva 33 %, vo vnútri obce alebo mesta sa v koncentráciách nachádza 20 % a v rozptyle (priestorovo integrované bývanie) medzi majoritným obyvateľstvom žije 9 % domácností.

Priemerný počet ľudí pripadajúcich na jednu domácnosť MRK je 4,5, zatiaľ čo v bežnej populácii je to podľa EU SILC 2,9 osoby. V populácii MRK sa priemerný počet ľudí zvyšuje v koncentráciách mimo obce alebo mesta na 4,8 osoby a znižuje v domácnostiach v priestorovo integrovanom bývaní na 3,8 osoby.

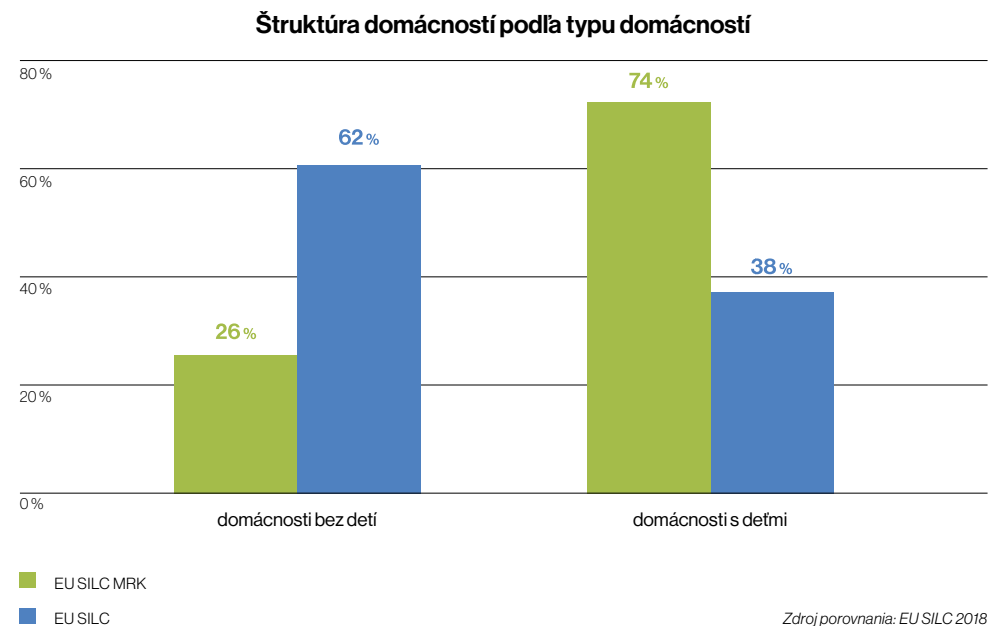
V bežnej populácii podľa zisťovania EU SILC 2018 sú domácnosti bez detí²¹ najrozšírenejším typom domácnosti, je ich 62 %, zatiaľ čo domácnosti s deťmi tvoria 38 %. Najrozšírenejší typ domácnosti v bežnej populácii je dvojčlenná domácnosť bez detí (takmer 26 % spomedzi všetkých domácností). Graf č.2 zobrazuje základné rozloženie typov domácností v členení na domácnosti s deťmi a bez detí.

Medzi domácnosti bez detí počítame jednočlenné domácnosti, dvojčlenné domácnosti podľa veku oboch dospelých a ostatné domácnosti bez detí. Medzi domácnosti s deťmi počítame domácnosť 1 rodiča a minimálne 1 dieťaťa, domácnosti s dvoma deťmi a domácnosti s tromi a viac deťmi. K domácnostiam s deťmi patria aj domácnosti, v ktorých žijú viac ako dvaja dospelí a ľubovoľný počet detí, tie sú v analýze označené ako „ostatné domácnosti s deťmi“.

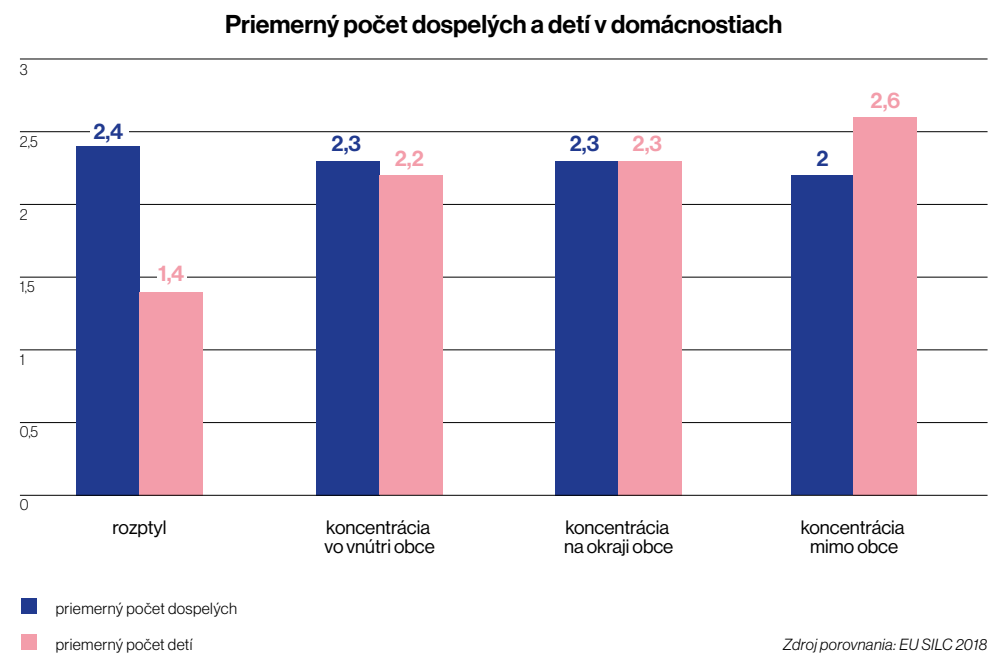
Podľa zisťovania EU SILC MRK 2018 prevládajú v marginalizovaných rómskych komunitách domácnosti s deťmi, je ich 74 %, pričom domácnosti s dvoma dospelými a tromi alebo viac deťmi tvoria 27,5 % spomedzi všetkých domácností. Spomedzi domácností so závislými deťmi tvoria domácnosti s tromi a viac deťmi takmer 37 %. Domácnosti s tromi a viac deťmi sú najviac rozšírené v koncentráciách mimo obcí či miest (Graf č. 5).

21 V celom texte používame termíny deti a závislé deti ako synonymá; pojmom závislé dieťa je označovaná osoba, ktorá je členom domácnosti a je mladšia ako 16 rokov alebo je vo veku od 16 do 24 rokov, ekonomicky neaktívna a býajúca aspoň s jedným rodičom (EU SILC 2018, ŠÚ SR).

Štruktúra domácností

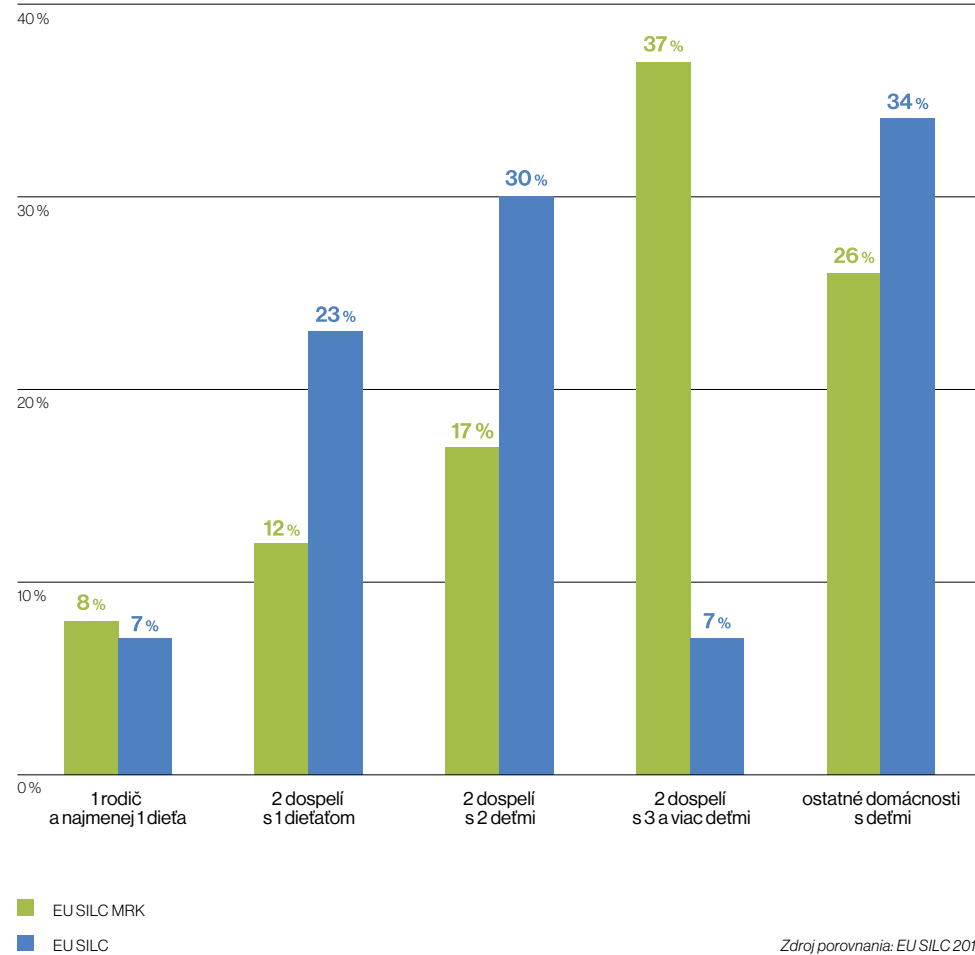


Graf 2 – Štruktúra domácností podľa typu



Graf 3 – Priemerný počet detí a dospelých v domácnostiach MRK

Rozloženie a porovnanie typov domácností s deťmi



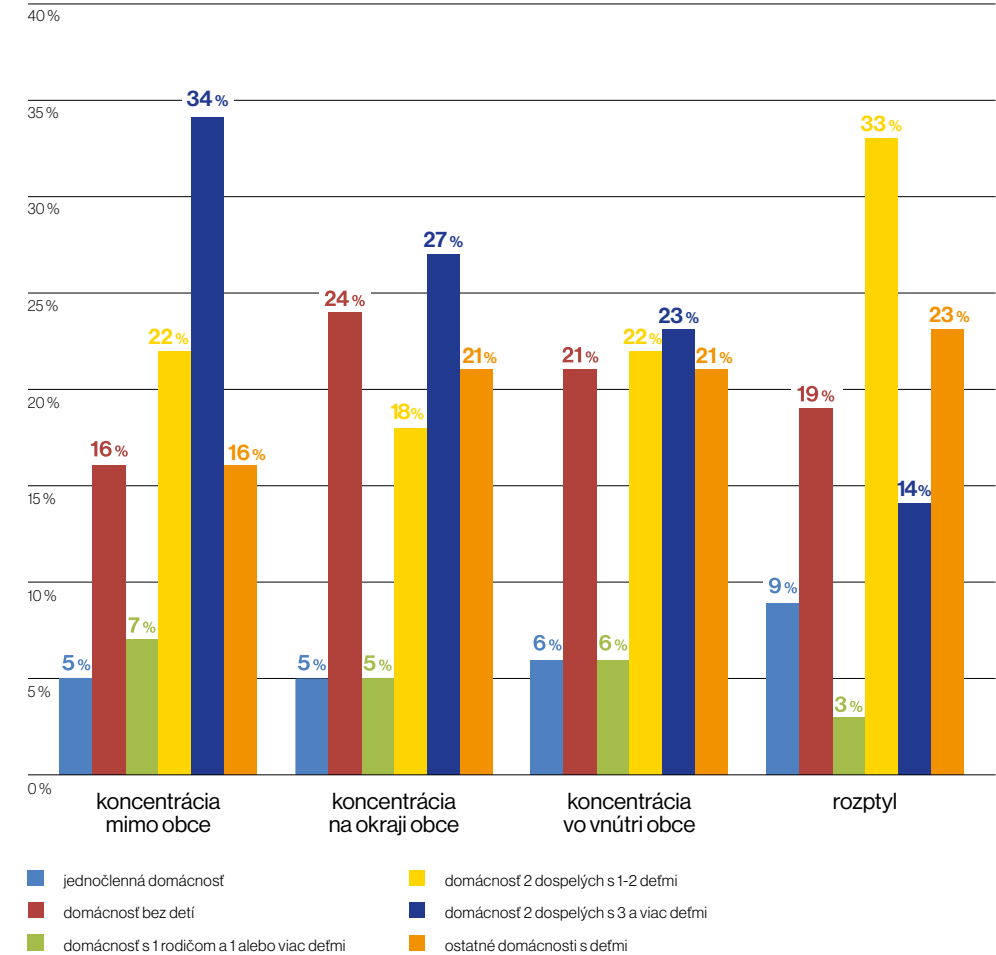
Graf 4 – Rozloženie a porovnanie typov domácností s deťmi

Graf č. 5 zobrazuje, aký je podiel jednotlivých typov domácností v danom type lokality. V koncentráciách mimo obce alebo mesta výrazne prevládajú domácnosti s 3 a viac deťmi, vysoký podiel tohto typu domácností je aj v koncentráciách na okraji mesta alebo obce – priemerne v každej tretej domácnosti sa nachádza 3 a viac detí. Oproti tomu medzi domácnosťami v priestorovo integrovanom bývaní prevažujú domácnosti s 1 – 2 deťmi.

Možno teda konštatovať, že čím ďalej od obce alebo mesta sa koncentrácia nachádza, tým viac je v nej domácností s väčším počtom detí ako je priemerný počet detí v bežnej populácii (0,7 dieťaťa na domácnosť) ale aj v populácii MRK (2,3 dieťaťa na domácnosť).²²

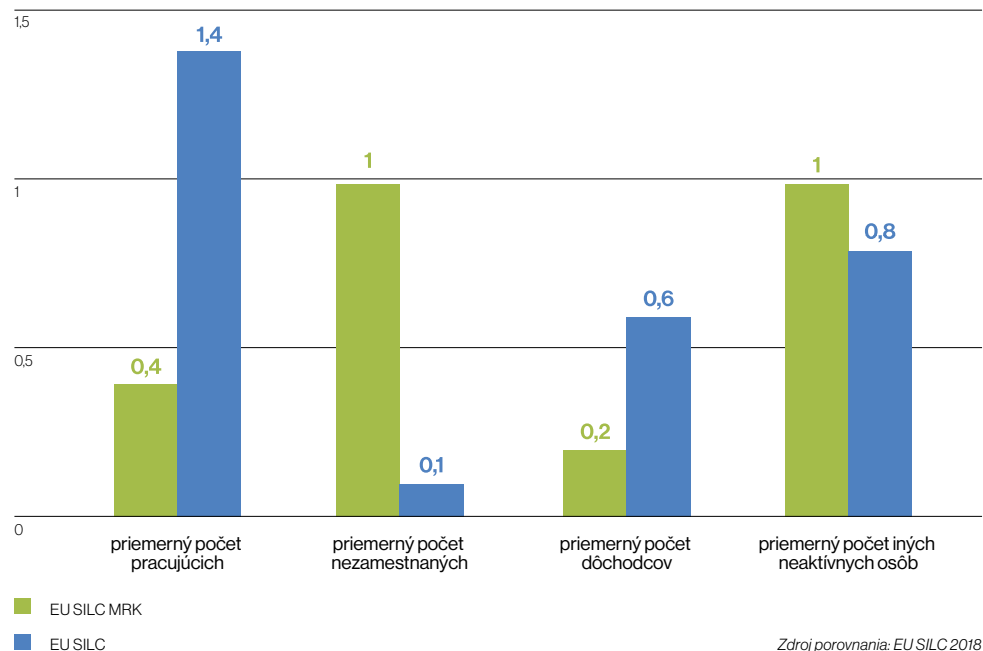
22 Battaglia a kol. (2017)

Štruktúra typov domácností podľa typu lokality



Graf 5 – Rozloženie domácností podľa typu domácnosti a typu lokality

Zloženie domácnosti podľa ekonomickej aktivity



Graf 6 – Porovnanie zloženia domácnosti podľa ekonomickej aktivity

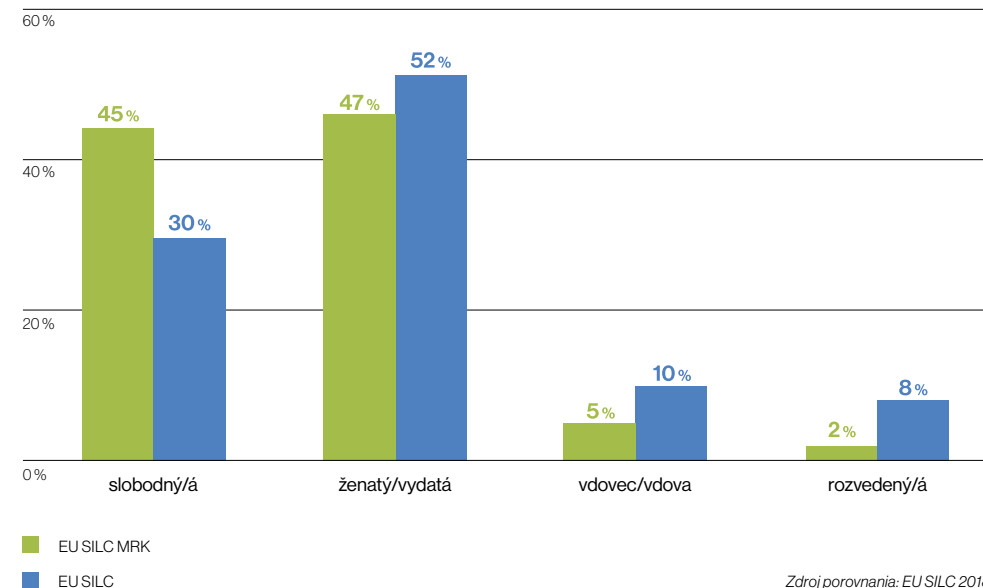
V populácii MRK pripadá v priemere 1 pracujúca osoba na každú 2. – 3. domácnosť a na 5 domácností jedna osoba na dôchodku. Osobu, ktorá nie je zamestnaná, prípadne osobu napr. na rodičovskej dovolenke nájdeme priemerne v každej domácnosti.

Z údajov ďalej vyplýva, že s rastúcou vzdialenosťou koncentrácie od centra obce, klesá ekonomická aktivita dospelých osôb v domácnosti (priemer za MRK je 0,4 zamestnaného človeka na domácnosť a 1 nezamestnaný na domácnosť), kedy sa v koncentráciách mimo obcí a miest nachádza zamestnaná osoba približne v každej 3. domácnosti a na každých 10 domácností pripadá 11 nezamestnaných osôb.

Rodinný stav

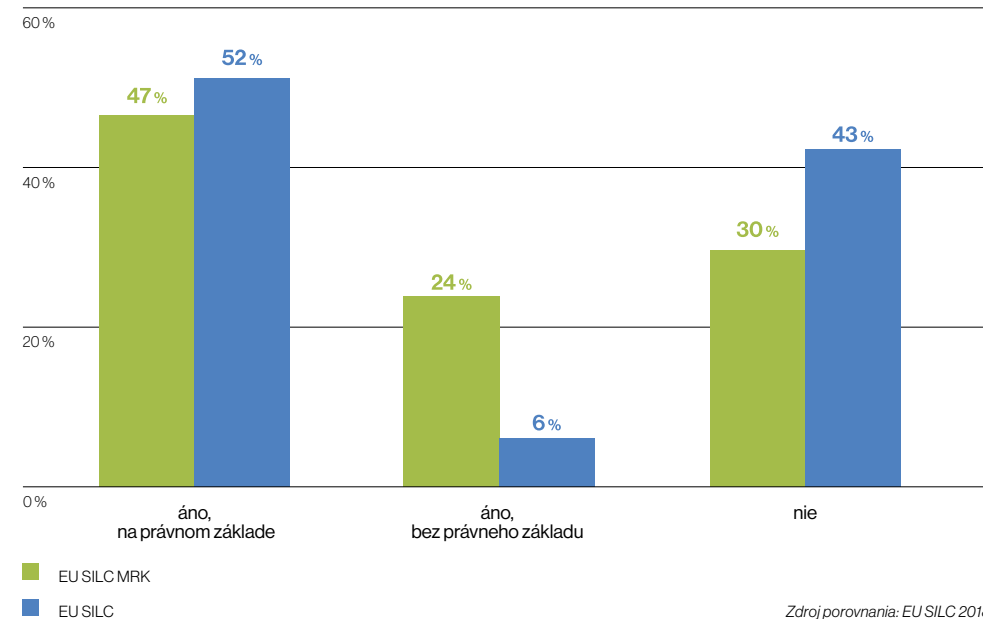
Z hľadiska rodinného stavu je v populácii MRK nad 16 rokov o 15 percentuálnych bodov viac slobodných ľudí ako v bežnej populácii. V ďalšom grafe (č. 8) však vidíme, že 24 % ľudí z MRK oproti 6 % z bežnej populácie žije v spoločnej domácnosti s partnerom či partnerkou mimo oficiálneho zväzku. Z údajov tiež vyplýva, že viac ako polovica ľudí nad 16 rokov, ktorí sú oficiálne slobodní, žije v konsenzuálnom zväzku s partnerom či partnerkou.

Rodinný stav



Graf 7 – Porovnanie rodinného stavu ľudí nad 16 rokov

Konsenzuálny zväzok



Graf 8 – Porovnanie frekvencie konsenzuálnych zväzkov

Jazyková štruktúra

Podľa zisťovania EU SILC MRK 2018 je materinským jazykom 40 % osôb z marginalizovaných rómskych komunít nad 16 rokov slovenský jazyk, maďarský jazyk má ako materinský 11 % osôb a 49 % osôb má ako materinský jazyk rómsky.

Ako komunikačný jazyk uvádza rómčinu 74 % ľudí nad 16 rokov, 15 % ľudí komunikuje po slovensky a 11 % v maďarskom jazyku. Rozloženie materinského a komunikačného jazyka vidíme v grafe č. 9.

Z dát ďalej vyplýva, že ľudia, ktorých materinským jazykom je rómsky jazyk, ho v 96 % používajú aj ako komunikačný jazyk. Nemusí to ale znamenať, že slovenský jazyk nepoužívajú – ide o osoby vo veku nad 16 rokov, ktoré dosiahli určitý stupeň vzdelania v slovenskom jazyku. Môžu však mať výrazne sťažené podmienky na miestach, kde je slovenčina ako úradný jazyk vyžadovaná, napríklad na úradoch či v zdravotníckych inštitúciách.

Napriek tomu, že slovenčina je materinským jazykom 40 % ľudí, ako domáci komunikačný jazyk jej využívanie uviedlo len 15 % ľudí (s rôznym materinským jazykom). Pripúšťame, že tento údaj môže poukazovať na možný metodický problém pri zbere, kedy sa môže materinský a komunikačný jazyk zameniť, prípadne môže nastať situácia, kedy respondent ako materinský jazyk uvádza oficiálny jazyk krajiny.

Rómsky jazyk ako komunikačný jazyk využíva takmer 82 % domácností s deťmi predškolského veku²³, čo môže znamenať, že deti prichádzajú do škôlky alebo do školy bez znalosti vyučovacieho jazyka.²⁴

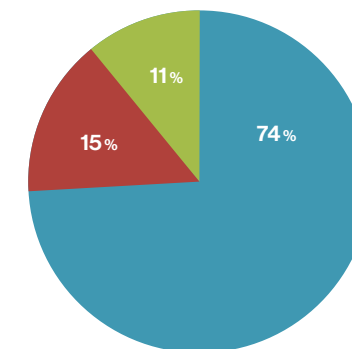
Vzhľadom na to, že na školách sa slovenčina ako cudzí jazyk nevyučuje a často nie je prítomný ani asistent učiteľa ovládajúci jazyk detí, ich podmienky na úspešné zaradenie sa do slovenského vzdelávacieho systému sú dosť obmedzené.²⁵ Štruktúru komunikačného jazyka v domácnostiach s deťmi predškolského veku ilustruje graf č. 9.

23 Predškolský vek v čase zisťovania; konkrétne ide o dátum narodenia dieťaťa medzi 9/2012 a 8/2013, teda dieťa, ktoré by malo mať pred sebou aspoň 1 rok materskej školy – predškolský ročník.

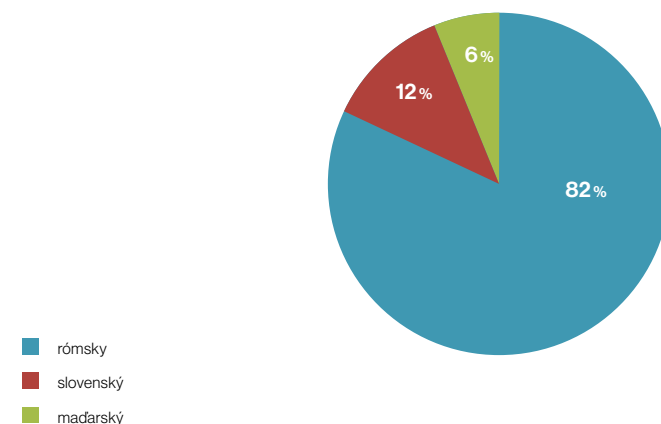
24 OECD (2019), p. 89

25 Pozri napr: Gallová – Kriglerová et al. (2012); SSI (2016)

Komunikačný jazyk osôb nad 16 rokov



Komunikačný jazyk v domácnostiach s deťmi predškolského veku



Graf 9 – Štruktúra komunikačného jazyka osôb nad 16 rokov a v domácnostiach s deťmi predškolského veku

Na získané údaje o jazykovej štruktúre môžeme nahliadať aj v súvislosti s údajmi z Atlasu rómskych komunít.²⁶

Tie naznačujú, že vzhľadom na geografickú polohu (kraj) existujú medzi komunitami značné rozdiely v preferovanom komunikačnom jazyku. Rómčina je najpoužívanejším jazykom v komunitách v Prešovskom (75 % z miestnych obcí zaradených do atlasu), Košickom (48 % obcí) a Nitrianskom kraji (42 % obcí). Slovenčina prevláda v Bratislavskom (95 % obcí), Trenčianskom (90 % obcí), Trnavskom (47 % obcí) a Žilinskom kraji (47 % obcí). Preferencia maďarského jazyka je najvýraznejšia v komunitách v Banskobystrickom kraji, a to v 41 % obcí.

26 Atlas rómskych komunít 2019, ÚSVRK

ZAMESTNANOSŤ

Podľa zisťovania EU SILC MRK tvoria z hľadiska ekonomickej aktivity najväčší podiel nezamestnaní ľudia (38 %), na druhom mieste sú zamestnanci na plný pracovný úväzok. V bežnej populácii tvoria najväčší podiel zamestnanci na plný pracovný úväzok takmer 47 %, na druhom mieste sú ľudia na dôchodku – 24 %.

Podľa údajov z oboch zisťovaní si v roku 2018 hľadalo prácu za posledné 4 týždne²⁷ 43 % ľudí z prostredia MRK (58 % mužov a 42 % žien) a 21 % ľudí z bežnej populácie (53 % mužov a 46 % žien).

Veľký rozdiel v podiele mužov a žien je pri otázke, či niekedy pracovali po dobu aspoň 6 mesiacov. V celkovom zhrnutí pracovalo po dobu aspoň 6 mesiacov 25,5 % ľudí z MRK nad 16 rokov, ktorí sú aktuálne nezamestnaní.²⁸ Z tohto podielu je 60 % mužov a 40 % žien, pričom najčastejšie boli zamestnaní muži aj ženy z koncentrácií na okraji obce a najmenej muži aj ženy z koncentrácií mimo mesta.

Tieto rozdiely v podieloch zamestnaných mužov a žien z prostredia MRK, sú zrejmé aj z grafu č. 14, kedy je v kategórii „práca na dlhší pracovných čas“, čo je najčastejší typ zamestnania ako pre ľudí z MRK, tak aj pre bežnú populáciu, zamestnaných dvojnásobne menej žien ako mužov z prostredia MRK, pričom v bežnej populácii je táto kategória rodovo takmer vyvážená.

Podľa oboch zisťovaní je najvyšší počet žien v kategóriách „osoba v domácnosti“ a „iná neaktívna osoba“, pričom druhá menovaná kategória sú najmä osoby na rodičovskej dovolenke. Medzi inak neaktívnymi osobami je v populácii MRK štvornásobne väčší podiel mužov ako v bežnej populácii.

Podľa údajov je v bežnej populácii trojnásobne väčší podiel dôchodcov ako medzi ľuďmi z MRK, pričom pomer mužov a žien v tejto kategórii je v oboch skupinách prakticky zhodný. Najčastejšie uvádzané zamestnania v populácii MRK sú pomocné práce na stavbe budov a v lesníctve, upratovanie a murárstvo.

²⁷ Zisťovanie EU SILC MRK prebehlo od októbra do novembra 2018, zodpovedajúce mesiace sú teda september a október. Pri bežnej populácii sú zodpovedajúce mesiace apríl a máj.

²⁸ Otázka nebola položená ľuďom, ktorí majú zamestnanecký pomer alebo sú SZČO.

Podľa údajov EU SILC MRK tvoria v celej populácii MRK takmer 33 % mladí ľudia do 34 rokov. V tejto vekovej kategórii je zamestnaných takmer 18 % ľudí, 54 % je nezamestnaných.

Podľa zisťovania EU SILC tvoria v bežnej populácii mladí ľudia do 34 rokov 23 %. V tejto vekovej kategórii je zamestnaných 50 % a 7 % je podľa údajov zo zisťovania nezamestnaných.

Celkový podiel nezamestnaných osôb podľa zisťovania EU SILC MRK je 38 %, pričom 46 % z tohto podielu sú mladí ľudia do 34 rokov a 38 % sú ľudia vo vekovej kategórii 35 – 49 rokov.

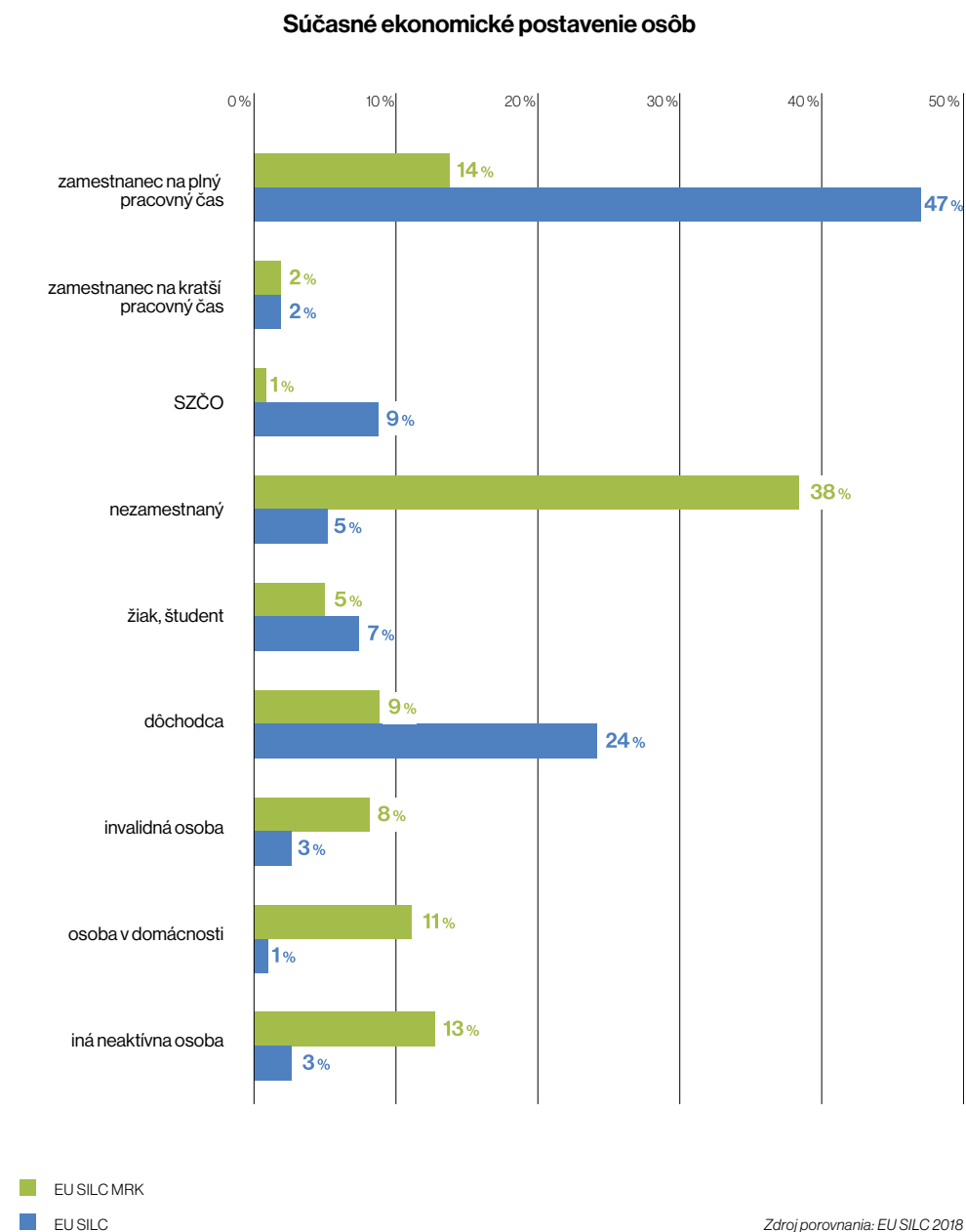
Celkový podiel nezamestnaných osôb v bežnej populácii je podľa zisťovania EU SILC približne 5 %. Z toho 38 % sú ľudia do 34 rokov.

Spomedzi nezamestnaných ľudí z prostredia MRK sa v roku 2018 zúčastňovalo 40 % na aktivačných prácach – teda poberali aktivačný príspevok v rámci pomoci v hmotnej núdzi. Z tohto podielu tvorili muži takmer 47 % a ženy 53 %, pričom najväčšiu časť tvorili ľudia vo veku 26 – 50 rokov.²⁹

Graf č.11 zobrazuje podiely osôb nad 16 rokov v jednotlivých ekonomických kategóriách, súhrnne za Banskobystrický, Košický a Prešovský kraj³⁰.

Čo sa týka ekonomickej aktivity osôb z prostredia MRK v ostatných krajoch Slovenska, podiely v jednotlivých statusoch sú veľmi podobné ako v Banskobystrickom, Košickom a Prešovskom kraji. Rozdiel je však v tom, že podiel nezamestnaných osôb v ostatných krajoch Slovenska je o 10 percentuálnych bodov nižší, pričom podiel neaktívnych osôb naopak vzrástol takmer identicky.

V bežnej populácii na Západnom Slovensku a v Žilinskom kraji je oproti ostatným krajom vyššia zamestnanosť o približne 5 percentuálnych bodov, pričom nižší je podiel nezamestnaných osôb.

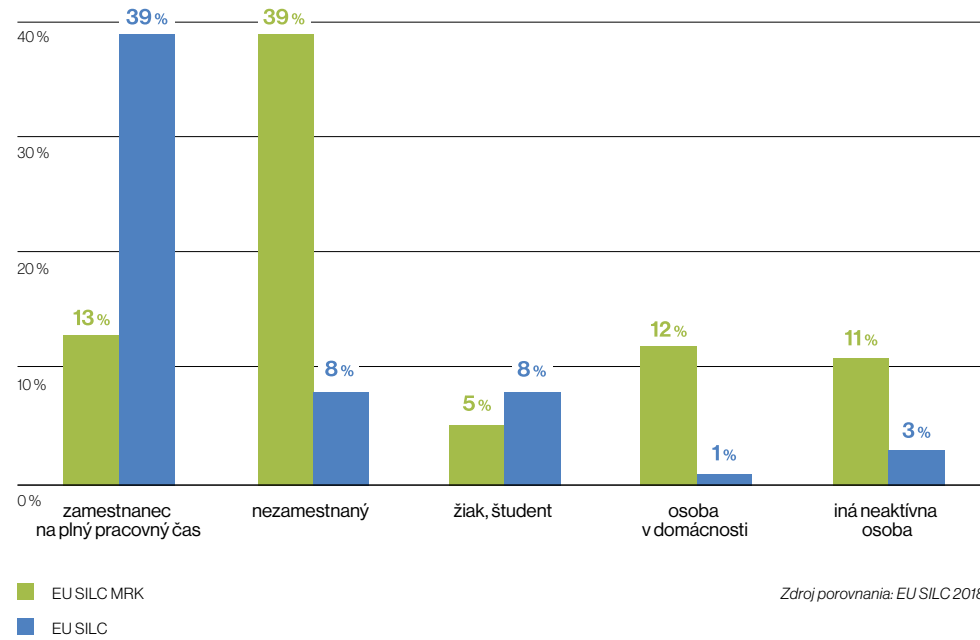


Graf 10 – Súčasnú ekonomické postavenie osôb nad 16 rokov

²⁹ Bežné zisťovanie EU SILC účasť na aktivačných prácach ako súčasť pomoci v hmotnej núdzi nezisťuje.

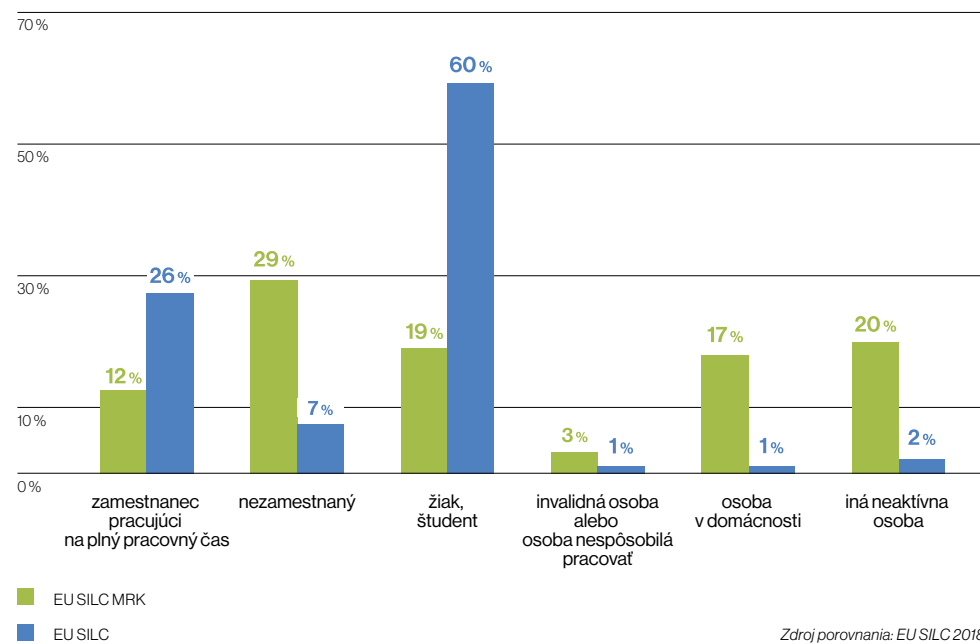
³⁰ Podľa Atlasu rómskych komunit žije z počtu MRK (cca 230 tisíc osôb) 88 % ľudí v Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji – v týchto krajoch bola zachovaná proporčnosť výberu vzhľadom na počet obyvateľov a na typy koncentrácií. Ostatné kraje tvoria v zisťovaní 1 územný celok, výsledky za jednotlivé ostatné kraje tak nie sú reprezentatívne na úrovni kraja, ale územného celku.

Vybrané statusy ekonomickej aktivity vo vybraných krajoch



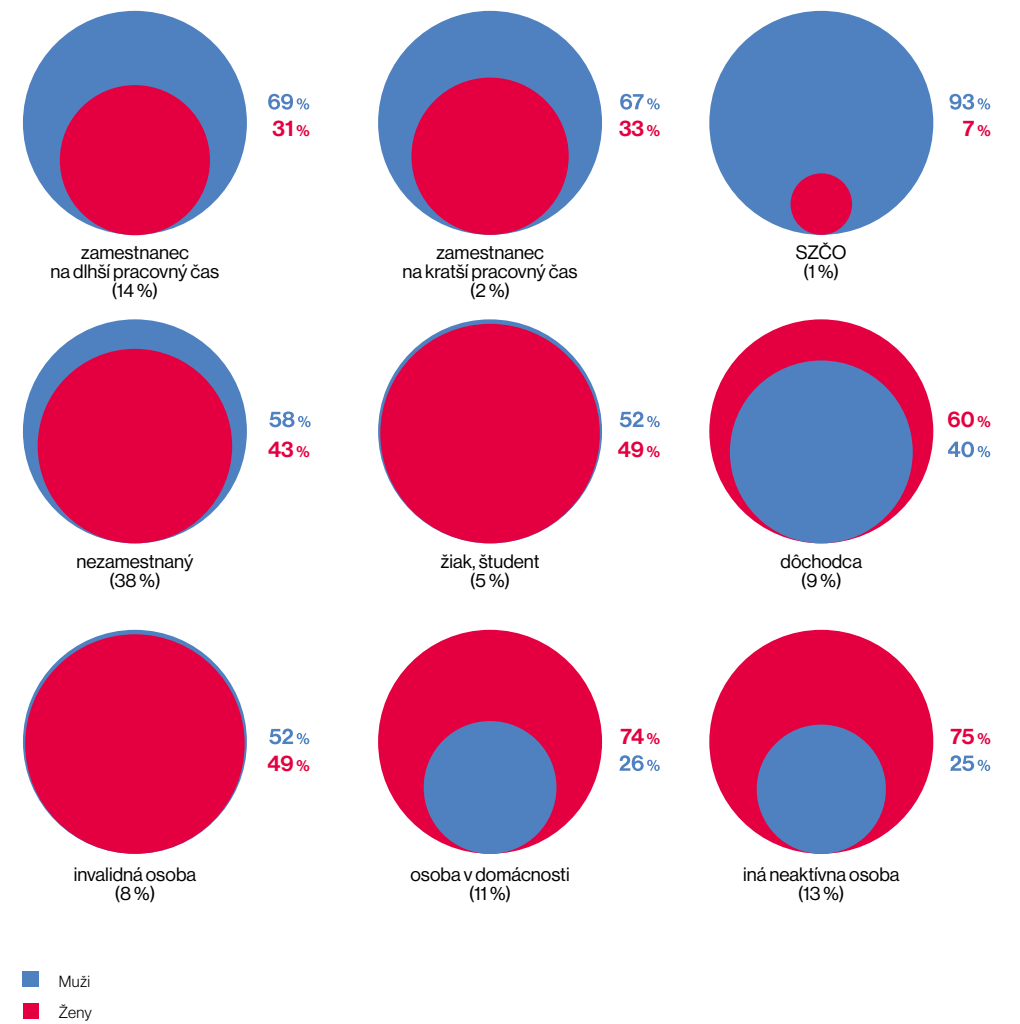
Graf 11 – Priemerný podiel vybraných ekonomických statusov v Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji

Osoby vo veku 16 až 24 rokov podľa ekonomickej aktivity



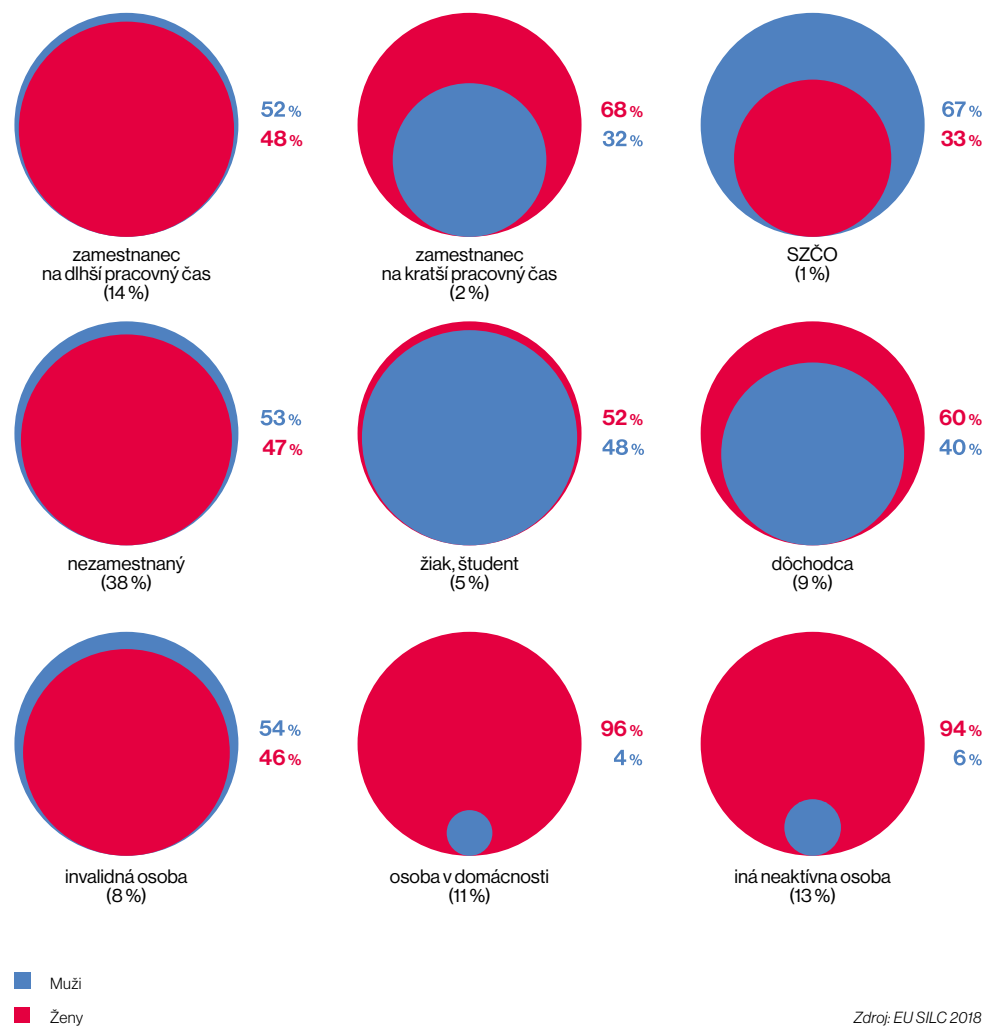
Graf 12 – Porovnanie ekonomickej aktivity osôb vo veku 16 – 24 rokov

Podiel mužov a žien z MRK v rámci jednotlivých ekonomických statusov



Graf 13 – Podiel mužov a žien z MRK v rámci jednotlivých ekonomických statusov

Podiel mužov a žien v bežnej populácii
v rámci jednotlivých ekonomických statusov



Graf 14 – Podiel mužov a žien v bežnej populácii v rámci jednotlivých ekonomických statusov

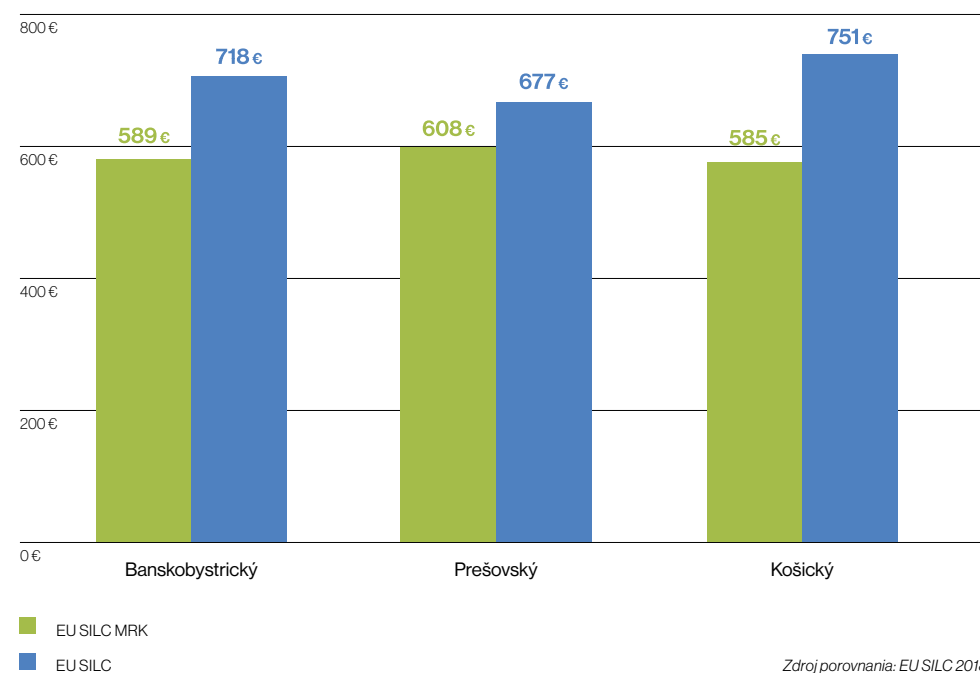
Priemerný počet mesiacov poberania príjmu za posledných 12 mesiacov je 9,4 mesiaca, pričom viac ako polovica osôb z prostredia MRK mala príjem celých 12 mesiacov.

Priemernú výšku príjmov zamestnaných osôb vieme porovnať na úrovni Banskobystrického, Prešovského a Košického kraja (Graf 15). Najmenší rozdiel medzi výškou príjmu medzi priemerným mesačným príjmom bežnej populácie a príjmom ľudí z prostredia MRK je 11,4 % v Prešovskom kraji. Nasleduje rozdiel v Banskobystrickom kraji, takmer 22 % a najvýraznejší rozdiel medzi priemerným príjmom v týchto populáciách je

v Košickom kraji, 28,4 %. Priemerná, ako aj mediánová výška hrubého mesačného príjmu zamestnaných ľudí z prostredia MRK približne zodpovedá priemernej výške platiev pomocných pracovníkov v daných krajoch.

Najväčší mzdový rozdiel však možno pozorovať v krajoch západného Slovenska. Kým priemerná mesačná mzda ľudí z MRK zamestnaných na plný pracovný čas je 498 eur, v rámci bežnej populácie je to 828 eur – o 66 %, teda dve tretiny viac.

Priemerná výška príjmu zo zamestnania



Graf 15 – Priemerná mesačná výška hrubého príjmu zo zamestnania vo vybraných krajoch

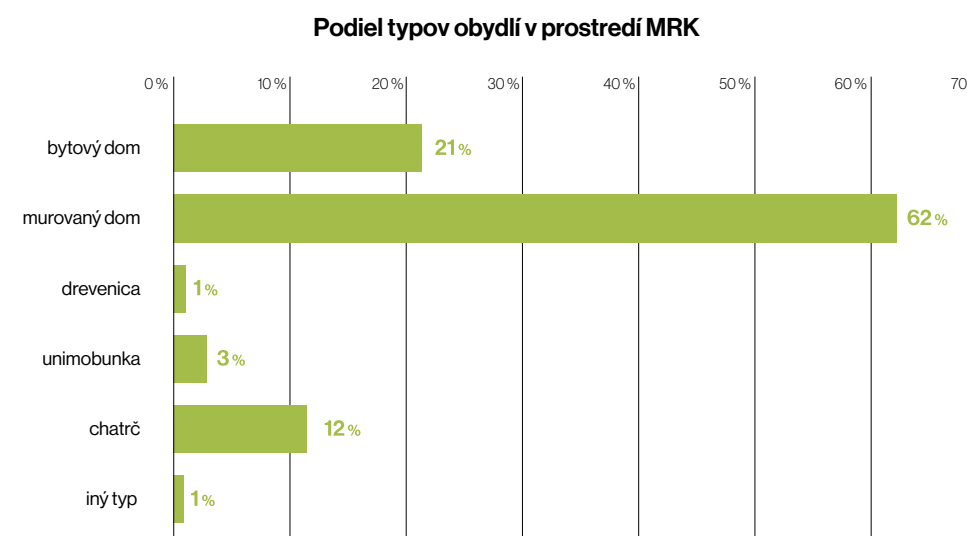
BÝVANIE

Najväčší podiel spomedzi typov obydí tvoria murované domy, nasledujú bytové domy (resp. byty v bytových domoch) a chatrče.

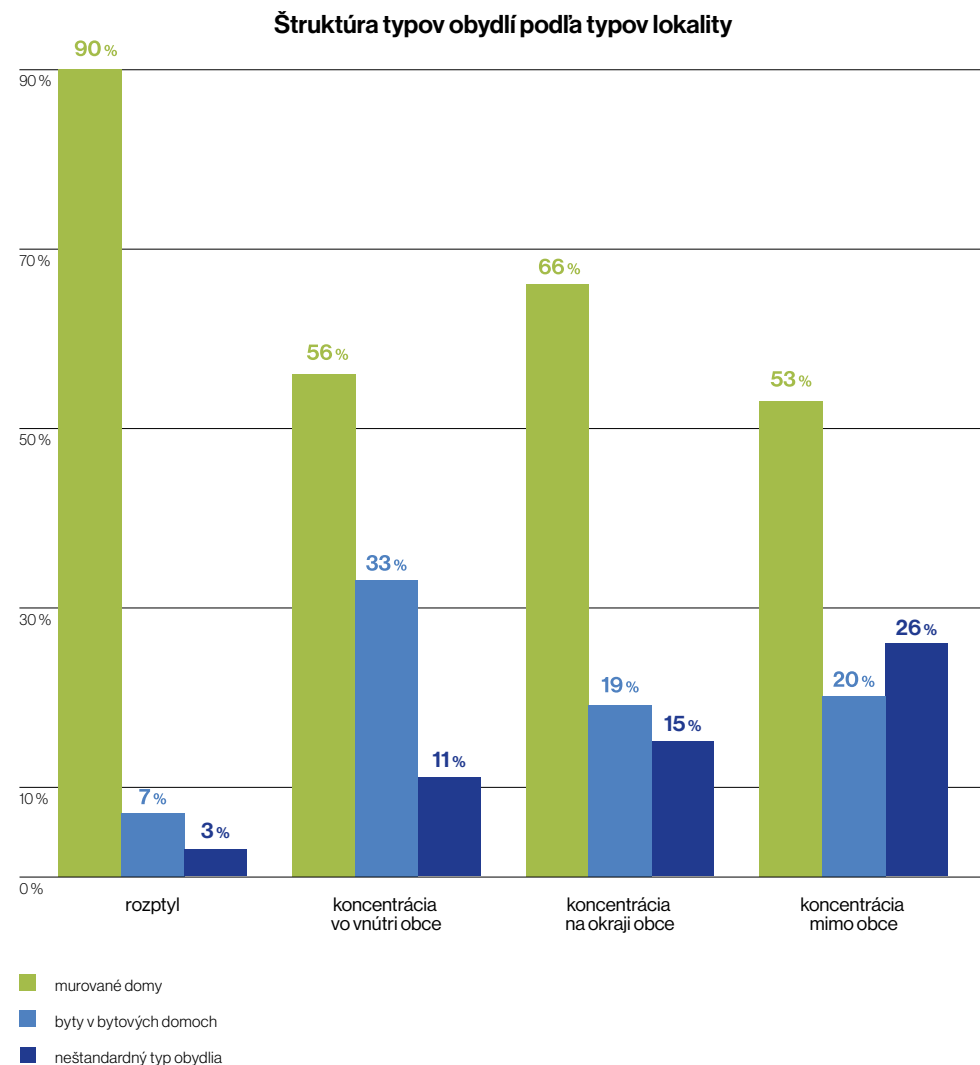
Z hľadiska typu obydí prevažujú vo všetkých typoch lokalít murované domy.

V koncentráciách na okraji obce či mesta tvoria najväčší podiel murované domy, bytové domy – býva v nich najviac domácností. V koncentráciách vo vnútri obce býva viac ako polovica domácností v murovaných domoch a približne tretina domácností v bytových domoch.

V koncentráciách mimo obce taktiež žije približne polovica domácností v murovaných domoch, avšak takmer pätina domácností býva v chatrčoch, podobne pätina domácností v bytových domoch. Medzi obyvateľmi v rozptyle vysoko prevažujú murované domy. Graf č. 17 zobrazuje rozloženie jednotlivých typov obydí v koncentráciách, pričom pod neštandardným typom obydí máme na mysli chatrče, drevenice, unimobunky a iné typy obydí.



Graf 16 – Celkové podiely typov obydí v prostredí MRK



Graf 17 – Podiely typov obydli v jednotlivých typoch lokalít

Vlastnícky vzťah k domu môže byť osobné vlastníctvo domu alebo bytu v bytovom dome alebo prenájom bytu či domu. Ubytovanie, ktoré obyvateľ nevlastní, môže byť tiež poskytované za nižšiu cenu ako je trhovú, prípadne môže byť ubytovanie poskytované bezplatne. Medzi ubytovanie poskytované za nižšiu cenu ako je trhovú patrí napríklad nájom sociálnych bytov/domov, či nájomné, ktorého výška je stanovená zákonom.

Z hľadiska vlastníckeho vzťahu k nehnuteľnosti žije 48 % domácností v obydli, ktorého vlastníkom je člen domácnosti (osoba zodpovedná za domácnosť) a 1,2 % má byť v bytovom dome v osobnom vlastníctve. Takže sa môžeme domnievať, že takmer polovica domácností má práv-

ne vysporiadané bývanie³¹ na základe vlastníckej zmluvy. 25 % domácností uviedlo, že si ubytovanie prenajímajú, takže by mali mať zmluvu o prenájme. Z hľadiska vlastníctva má najviac domácností vo vlastníctve murované domy 82 % a chatrče 13 %.³² Z hľadiska prenájmu sú ľudia najčastejšie nájomcami v bytoch v bytových domoch a v murovaných domoch.

Podobne, ubytovanie poskytované za nižšiu cenu ako je trhovú a poskytované bezplatne je najviac poskytované v murovaných domoch.

V 18,5 % domov alebo bytov v prostredí MRK žije viac ako jedna hospodáriaca domácnosť, ide o 34,5 % domácností. Približne jedna tretina domácností teda zdieľa priestor s inou domácnosťou.

Ako bolo spomínané v časti zaoberajúcej sa demografiou, priemerný počet ľudí pripadajúci na jednu hospodáriacu domácnosť je 4,5. Čo sa týka priemernej celkovej plochy obydli, v domácnostiach MRK je to pre murované domy 50 m², 43 m² pre byty v bytových domoch a 22 m² v chatrčiach a v unimobunkách.

Priemerný počet obytných miestností je 1,8 v byte v bytovom dome, 2,3 miestnosti v murovaných domoch, 1,7 v dreveniciach a 1,3 miestnosti v unimobunkách a chatrčiach. V bežnej populácii je priemerný počet ľudí pripadajúci na 1 domácnosť 2,9, pričom priemerná celková plocha je 116 m² pre domy a 62 m² pre byty.

Z hľadiska infraštruktúry využívanej v domoch a bytoch možno konštatovať, že v bežnej populácii absentuje vyhovujúca kanalizácia, elektroinštalácia alebo vodoinštalácia približne v každej 14-tej domácnosti (6,3 % zo všetkých domácností v bežnom zisťovaní³³ uviedlo, že infraštruktúru daných typov má, ale nie je vyhovujúca). Takže možno konštatovať, že v domácnostiach bežnej populácie sú zavedené všetky tri položky infraštruktúry, resp. obyvatelia využívajú neverejné typy vodoinštalácie či kanalizácie.

V domácnostiach v prostredí MRK, v ktorých sme sa pýtali na každú z položiek zvlášť, to vyzerá nasledovne:

- Každá 14-ta domácnosť je bez elektroinštalácie, približne v každej siedmej domácnosti je elektroinštalácia nevyhovujúca.
- Funkčnú verejnú kanalizáciu má len necelá polovica domácností. Zo zvyšných domácností využíva štvrtina domácností žumpu alebo septik; úplne bez odvodu odpadových vôd je 37 % domácností.
- Bez vodoinštalácie je tretina domácností z prostredia MRK; čiže tretina domácností nemá sprchu či splachovacie WC.

³¹ Formálny vlastnícky vzťah opytovateľ neoveruje.

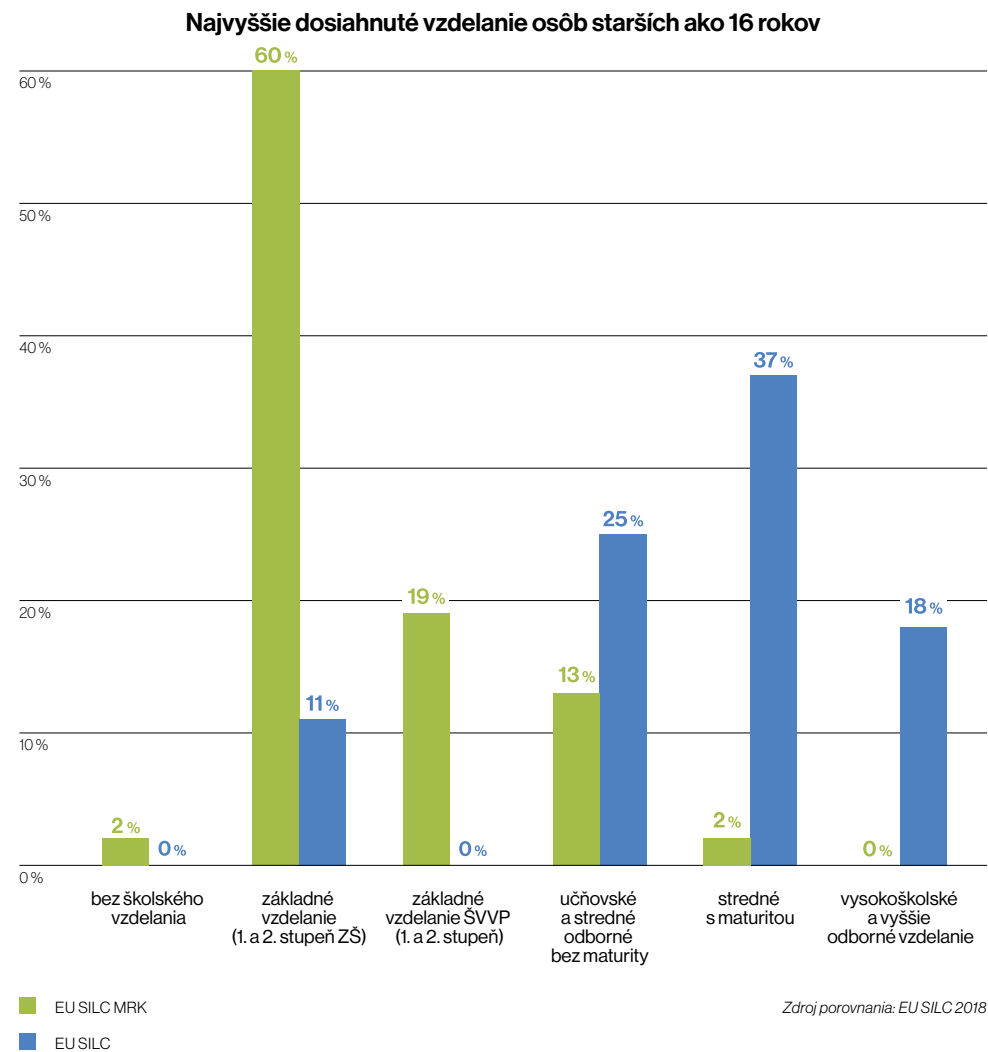
³² Dáta nezohľadňujú, či je stavba postavená na vysporiadanom pozemku, ide o deklarovany, nedokladovaný údaj.

³³ EU SILC – modul podmienky bývania (2012).

VZDELÁVANIE

- V oblasti vzdelávania zisťovanie EU SILC MRK potvrdilo existenciu výrazných rozdielov medzi celkovou populáciou a ľuďmi z MRK, a zároveň ich aj kvantifikovalo. Táto skutočnosť sa odzrkadľuje v nižšej úrovni dosiahnutého vzdelania, nižšej návštevnosti materských škôl a takisto vo vyššej miere predčasného ukončovania školskej dochádzky (osoba navštevovala alebo má ukončenú iba základnú školu) obyvateľmi MRK.
- Zmienené faktory negatívnym spôsobom ovplyvňujú výstupy v iných oblastiach ich života a zásadne znižujú šance uplatniť sa na trhu práce (viac v časti „zamestnanosť“).
- Pri porovnaní najvyššieho dosiahnutého vzdelania osôb starších ako 16 rokov, ktoré už ďalej nepokračujú vo vzdelávaní (Graf 18), je viditeľný trend predčasného ukončovania školskej dochádzky u ľudí z MRK.
- Podiel osôb, ktorých najvyššie ukončené vzdelanie je nižšie stredné vzdelanie (druhý stupeň ZŠ), je takmer šesťkrát vyšší v MRK ako v rámci celkovej populácie.
- Po zarátaní kategórie základných špeciálnych škôl možno konštatovať, že viac ako $\frac{3}{4}$ (78,4 %) ľudí z týchto komunít navštevovalo alebo má ukončenú iba základnú školu a ďalej vo svojom vzdelávaní nepokračovali. 17 % osôb má pritom dokončený len 1. stupeň základnej školy (11 % ZŠ, 6 % špeciálna ZŠ). V bežnej populácii má primárne vzdelanie ako najvyššie ukončené necelých 0,5 % obyvateľov.³⁴
- Ak sa aj po ukončení ZŠ rozhodli pre následné štúdium, v značnej väčšine prípadov išlo o učňovské či odborné stredoškolské vzdelanie bez maturity, teda s nižšou kvalifikačnou úrovňou. Strednú školu s maturitou úspešne absolvovalo podľa zisťovania iba 2,1 % ľudí – takmer 18-krát menej ako je celkový podiel v rámci SR.
- Pri vysokoškolsky vzdelaných je tento nepomer ešte výraznejší.

³⁴ Bežné zisťovanie EU SILC nerozoznáva kategóriu vzdelávania v základných špeciálnych školách. Ukončené vzdelanie na škole pre žiakov so špeciálnymi výchovno – vzdelávacími potrebami (variant A – C) je v súlade s kategorizáciou ISCED zahrnutý pod primárne vzdelanie.

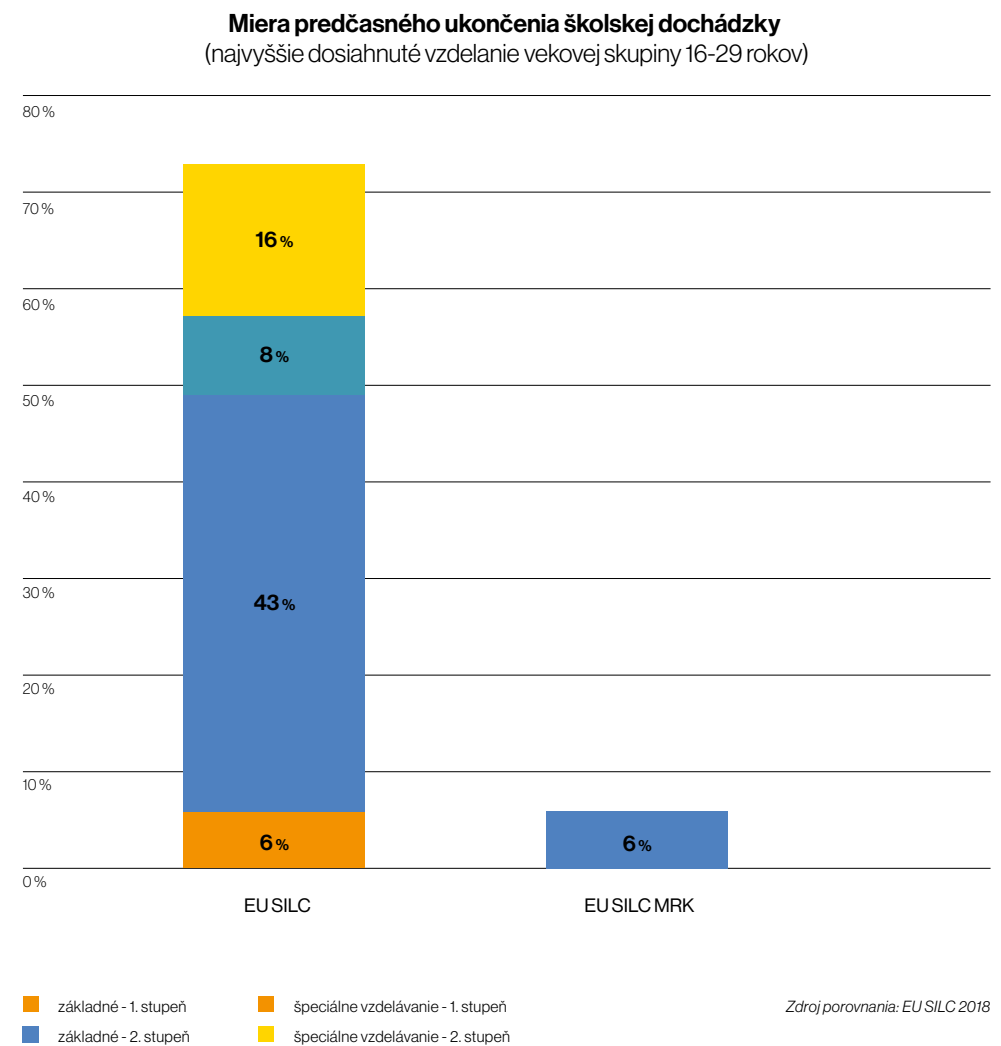


Graf 18 – Najvyšší stupeň dosiahnutého vzdelania (osoby nad 16 rokov, ktoré nepokračujú vo vzdelávaní)

Spomínaná miera predčasného ukončenia školskej dochádzky je veľmi vysoká aj medzi mladou generáciou ľudí z MRK (Graf 19). Zatiaľ čo v rámci celkovej populácie je vo vekovej skupine 16 – 29 rokov 6 % osôb, ktorých najvyššie dosiahnuté vzdelanie je maximálne nižšie stredné (2. stupeň ZŠ), v MRK je to až 73 % osôb.

To znamená, že približne len každá štvrtá mladá osoba z MRK nadobudla stredoškolské alebo vyššie vzdelanie. Takisto každá štvrtá osoba navštevovala špeciálnu základnú školu. 14 % osôb z MRK má ukončené iba primárne vzdelanie (1. stupeň ZŠ). Pri porovnaní s ľuďmi z prostredia z MRK staršími ako 29 rokov je možné v tejto oblasti pozorovať určité zlepšenie, nakoľko až 81 % z nich predčasne ukončilo školskú dochádzku.

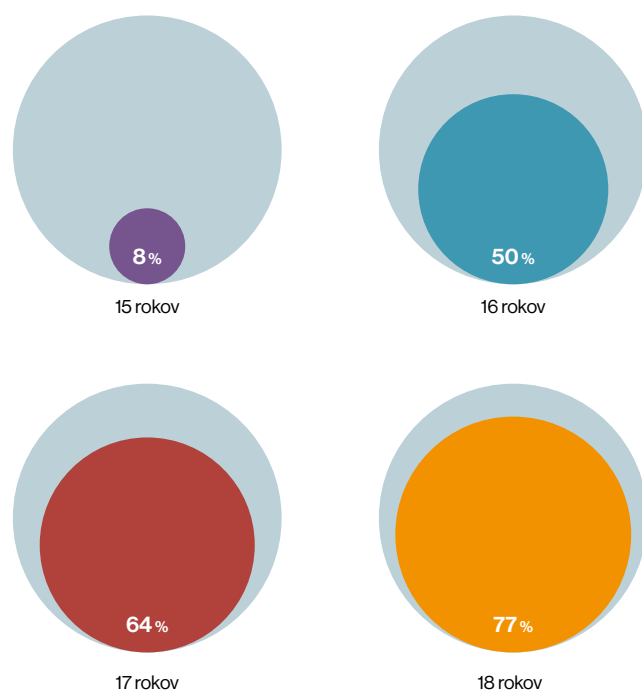
Avšak podiel tých, ktorí navštevovali špeciálnu základnú školu je o polovicu vyšší v súčasnej mladej generácii (24 % oproti 16 %). To môže poukazovať na problém nadmerného a nie nutne opodstatneného zaradovania detí z MRK do špeciálneho školstva, eliminujúc tak ich šance na dosiahnutie plnohodnotného vzdelania. V tejto situácii tak dochádza k prehĺbovaniu generačnej chudoby, keďže mladí ľudia z MRK vo väčšine prípadov nedisponujú dostatočnou úrovňou vzdelania, ktoré by im mohlo v budúcnosti pomôcť k získaniu stabilného a adekvátne ohodnoteného zamestnania.³⁵



Graf 19 – Miera predčasného ukončenia školskej dochádzky vo vekovej skupine 16 – 29 rokov

Zameranie sa na skupiny 15, 16, 17 a 18 ročných podľa aktuálne navštevovaného typu školy ukazuje, ako po dovŕšení 16tich rokov a ukončení povinnej školskej dochádzky zásadne stúpa podiel osôb v danom veku nenavštevujúcich školu (Graf 20). Zároveň s každým ďalším rokom klesá aj celkový podiel študujúcich, s výnimkou kategórie stredná škola s maturitou. Napríklad len polovica ľudí vo veku 16 rokov chodí do školy. Toto zistenie môže napomôcť k lepšiemu cieleniu a nastaveniu intervencií, ktorých účelom je udržať žiakov z MRK vo vzdelávacom systéme a predchádzať tak predčasnému ukončovaniu školskej dochádzky.

Podiel osôb nenavštevujúcich školu podľa veku

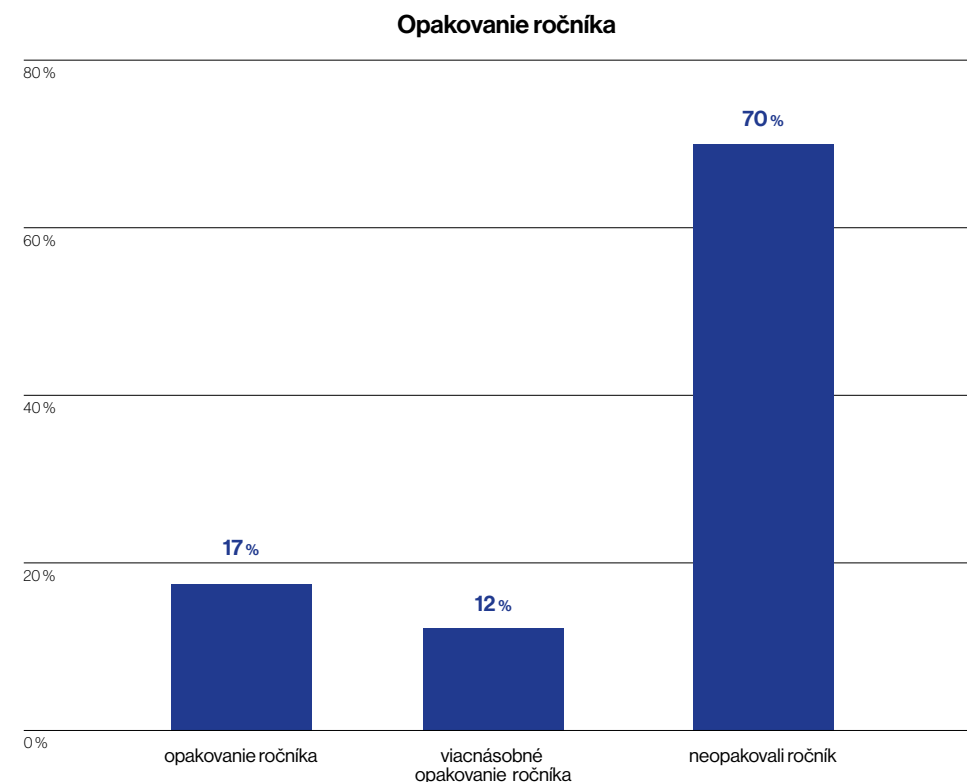


Graf 20 – Podiel osôb z prostredia MRK, ktoré nenavštevujú školu

Počas absolvovania školskej dochádzky 30 % mladých ľudí z MRK minimálne raz opakovalo ročník, pričom 12 % viac ako jedenkrát (Graf 21).

Opakovanie ročníka prispieva k predčasnému ukončovaniu školskej dochádzky, keďže opakováný ročník sa podobne ako nultý ročník zarátavajú do plnenia povinnej 10-ročnej školskej dochádzky.

V situácii, kedy žiak opakoval ročník viac ako dvakrát, ukončí povinnú školskú dochádzku skôr ako základnú školu. Následne tak nie je motivovaný zákonnou povinnosťou ďalej pokračovať v stredoškolskom vzdelávaní.



Graf 21 – Opakovanie ročníka u osôb vo veku 7 – 29 rokov

Návštevnosť materských škôl

Navštevovanie materskej školy (MŠ) je jedným z kľúčových faktorov pre sociálny a kognitívny rozvoj detí a ich následné úspešné začlenenie sa do vzdelávacieho systému.³⁶ Rozdiely medzi celkovou populáciou a populáciou MRK v dosiahnutom vzdelaní, ktoré možno pozorovať u starších vekových skupín, sú podmienené aj rozdielmi vo využívaní predškolskej starostlivosti. Zabezpečenie dostatočného počtu miest a kvality v MŠ navyše zohráva dôležitú úlohu aj vzhľadom na potreby rodičov (najmä matiek) a ich možnosť zamestnať sa.

Deti vo veku 3 – 6 rokov tvoria približne 6 % populácie MRK. Kým MŠ navštevujú v rámci celkovej populácie približne 3 zo 4 detí vo veku 3 až 6 rokov,³⁷ v MRK je to menej ako 1 zo 4 (Graf 22). Zároveň z detí v MRK,

³⁶ Európska komisia, 2018; OECD, 2018

³⁷ V rámci vekového rozpätia je zohľadnený dátum narodenia a školský rok prebiehajúci v období zberu dát (príklad: Keďže dáta boli zozbierané v novembri 2018 (šk. r. 2018/2019), vybraná bola skupina detí

ktoré MŠ navštevujú, len polovica v nej strávi 30 a viac hodín v bežnom týždni, t.j. plný čas. V prípade oboch skupín Slovensko výrazne zaostáva za Barcelonskými kritériami stanovenými Európskou komisiou ako odporúčania pre členské štáty EU³⁸.

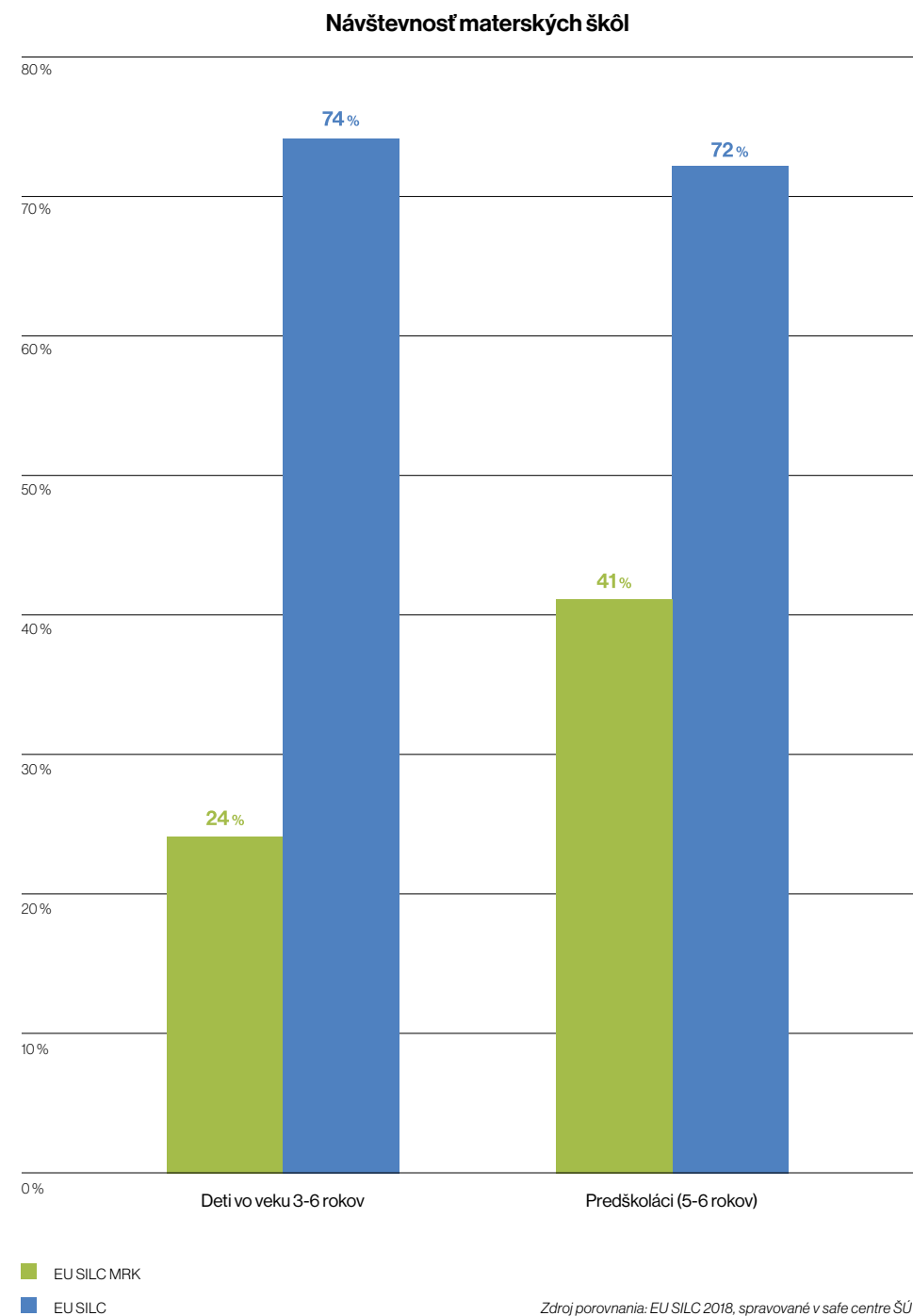
V prostredí MRK tvoria deti v predškolskom veku tretinu z populácie detí vo veku 3 – 6 rokov. V tejto skupine využíva predškolskú starostlivosť (návšteva posledného ročníka MŠ) 41 % detí. Podľa údajov sa teda podiel detí z MRK navštevujúcich MŠ zvyšuje vekom dieťaťa (25 %/ 41 %), avšak v porovnaní s bežnou populáciou, v ktorej MŠ navštevuje 72 % detí v predškolskom veku, je rozdiel v návštevnosti stále veľmi výrazný.

Navyše, iba menej ako polovica detí v predškolskom veku z prostredia MRK (45 %), ktoré navštevujú MŠ, v nej trávi plný čas, teda 30 a viac hodín týždenne.

Na dôvody, pre ktoré dieťa v predškolskom veku MŠ nenavštevuje, sme sa pýtali na úrovni domácností, v ktorých tieto deti bývajú. 58 % z nich uviedlo, že uprednostňujú domácu starostlivosť, 13 % že si MŠ nemôžu dovoliť a 5 % udalo ako dôvod poradovník v MŠ, resp. nedostatok miesta. 18,5 % domácností uviedlo iné dôvody, pričom sem patrí najmä zdravotná situácia dieťaťa. Tieto zistenia okrem iného poukazujú aj na potrebu práce s rodinami a zlepšovania podmienok v MŠ pre deti z MRK s cieľom atraktívnejšie a umožniť domácnostiam využívať zariadenia predškolskej starostlivosti.

narodených v rozmedzí medzi septembrom 2012 a augustom 2015). Pre bežnú populáciu prebehol zber v školskom roku 2017/2018, narodenie detí teda zodpovedá tomu dátumu.

38 90 % návštevnosť predškolských zariadení deťmi od 3 rokov a 33 % návštevnosť jasli deťmi mladšími ako 3 roky



Graf 22 – Návštevnosť materských škôl v porovnaní EU SILC a EU SILC MRK

ZDRAVIE

Oblasti zdravia sa bežné zisťovanie EU SILC venuje len okrajovo,³⁹ respondenti v ňom subjektívne hodnotia okrem iného vlastný zdravotný stav, návštevnosť preventívnych prehliadok a zdravotné obmedzenia. Na tomto mieste uvádzame prehľad dôvodov v prípadoch, že ľuďom nebola zdravotná starostlivosť poskytnutá, resp. pomoc nevyhľadali. Ďalej uvádzame informáciu o dostupnosti základnej zdravotnej starostlivosti (zdravotného strediska), ako ju uvádzali respondenti.

Medzi dôvodmi neposkytnutia starostlivosti, resp. nevyhľadania pomoci sa najviac objavovalo, že osoba si nemohla službu dovoliť. Tento dôvod označilo takmer 23 % osôb (oproti necelým 10 % z bežnej populácie). Z ostatných dôvodov boli najčastejšie zastúpené „poradovník“ či „strach z lekára“.⁴⁰

Čo sa týka možnosti „nemohli sme sa dopraviť“ (6 % domácností), táto súvisí najmä s geografickou nedostupnosťou základných zdravotných služieb.

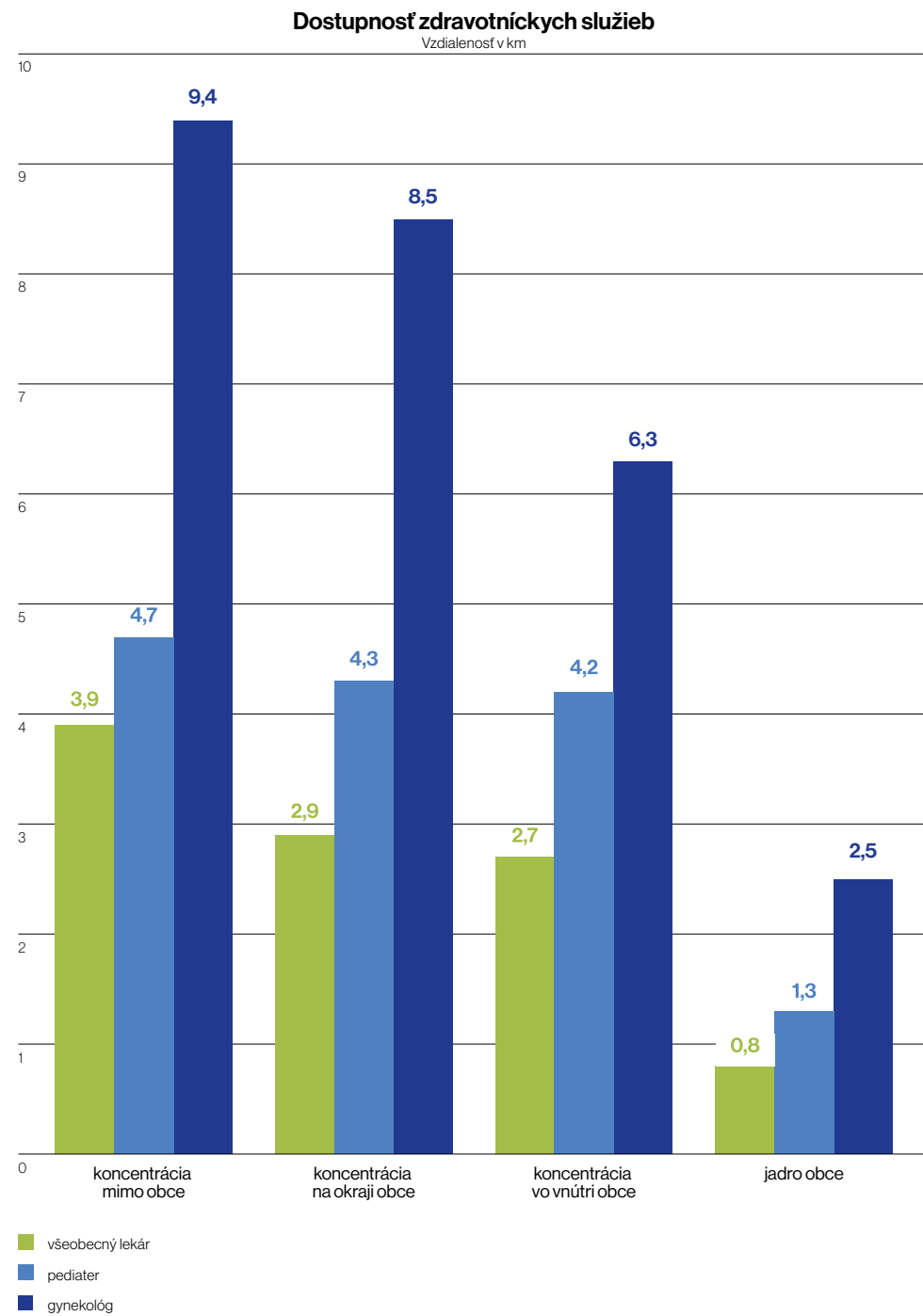
Dostupnosť zdravotného strediska hodnotí 8 % domácností ako dostupné s veľkými ťažkosťami, 21 % ako dostupné s miernymi ťažkosťami a 40 % hodnotí dostupnosť zdravotného strediska od svojej domácnosti ako ľahko zvláduteľnú.

Podľa údajov z Atlasu rómskych komunit 2019 sú priemerné vzdialenosti k jednotlivým ambulanciám z jednotlivých typov osídlení často trojnásobne väčšie ako vzdialenosť priamo z obce, ako ilustruje graf č. 23.⁴¹

39 V Slovenskej republike sa od roku 2009 každých 5 rokov realizuje zisťovanie „Európske zisťovanie o zdraví“ (EHIS), podrobne mapujúce zdravotný stav a zdravotné obmedzenia obyvateľstva. Výsledky za doterajšie zisťovania sú dostupné na stránke Štatistického úradu SR.

40 Pozri napr.: Jarčuška et al. (2013)

41 Databáza Atlasu rómskych komunit 2019



Graf 23 – Dostupnosť vybraných zdravotníckych služieb podľa typu lokality – podľa Atlasu 2019

Svoj zdravotný stav subjektívne hodnotia ľudia z prostredia MRK takmer rovnako ako ľudia v bežnej populácii, čo je výsledok zhodný so zisteniami UNDP.⁴² Najčastejšie hodnotenie vlastného zdravia je v oboch skupinách označené ako „skôr dobré“ (44 % ľudí), ako veľmi dobré a priemerné svoje zdravie hodnotí približne 22 % ľudí v oboch skupinách. Ako veľmi zlé svoje zdravie hodnotia 3 % ľudí v oboch skupinách.

42 UNDP (2012)

SOCIÁLNA A MATERIÁLNA DEPRIVÁCIA DOMÁCNOSTÍ

Na sociálnu a materiálnu depriváciu osôb a domácností nazeráme najmä z pohľadu ekvivalentného disponibilného príjmu členov domácnosti a jeho vzťahu k mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu – kvôli určeniu rizika príjmovej chudoby jednotlivcov.⁴³ Ďalším ukazovateľom materiálnej deprivácie je hmotná núdza domácnosti a položky vzťahujúce sa na chod domácnosti a na zabezpečenie základných potrieb jednotlivcov a domácností.

Ohrozenie chudobou

Hranica rizika chudoby je stanovená ako 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu. Národný ekvivalentný disponibilný príjem je stanovený podľa rovnakých indikátorov ako v bežnom EU SILC.

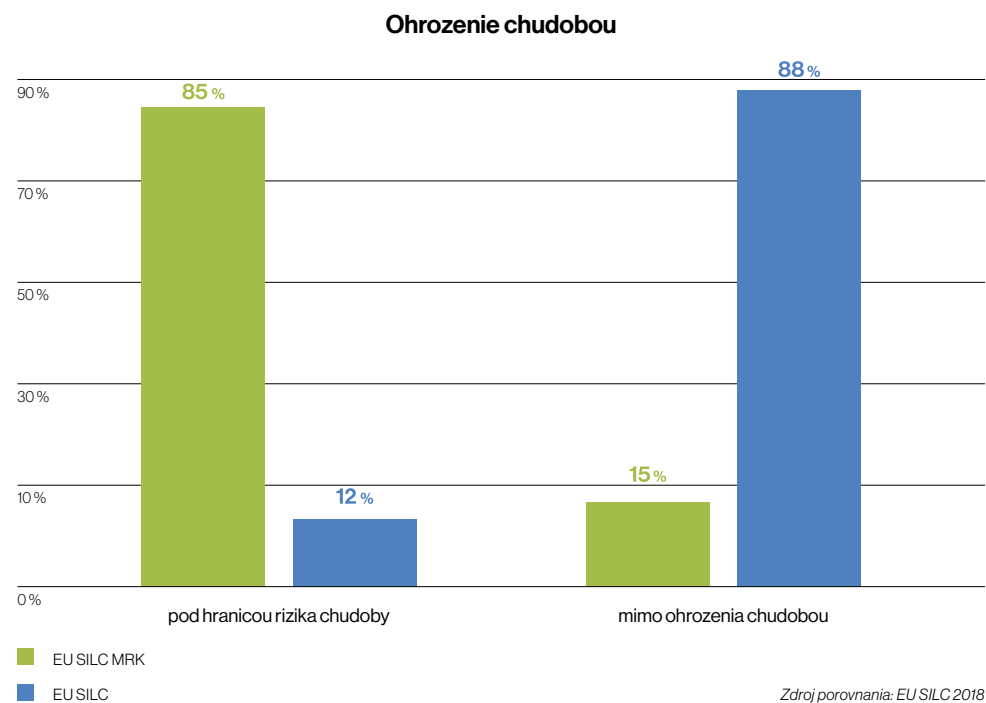
Medián národného ekvivalentného disponibilného príjmu (po sociálnych transferoch⁴⁴) je 7 461,7 € (ročný príjem pre jednočlennú domácnosť).

Kvôli možnostiam analýzy sa podľa rovnakých kritérií vypočítal aj medián ekvivalentného disponibilného príjmu, vychádzajúci špecificky zo zisťovania EU SILC MRK. Ten má hodnotu 2 335 € pre jednočlennú domácnosť, je teda takmer štyrikrát nižší, ako v bežnej populácii.

Podiel osôb ohrozených chudobou v oboch populáciách vidíme v grafe č. 24. Spomedzi osôb z prostredia MRK, ktoré žijú pod hranicou rizika chudoby, tvoria 36 % ľudia do 15 rokov.

43 Pri výpočte, či osoba žije pod hranicou rizika chudoby sa berie do úvahy ekvivalentná veľkosť domácnosti – tzv. modifikovaná OECD škála: váha „1“ pre prvú osobu v domácnosti vo veku 14 rokov a viac; váha „0,5“ pre každú ďalšiu osobu v domácnosti vo veku 14 rokov a viac, váha „0,3“ pre každú ďalšiu osobu v domácnosti vo veku menej ako 14 rokov.

44 Pod sociálnymi transfermi rozumieme prijaté transfery ako sú sociálne dávky (rodinné dávky a príspevky vyplácané rodinám s deťmi, príspevky na bývanie, podpora v nezamestnanosti, starobné dávky, dávky pre pozostalých, nemocenské dávky, dávky v invalidite, sociálne vylúčenie inde neklasifikované).



Graf 24 – Podiel jednotlivcov pod hranicou rizika chudoby podľa 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu

Údaj o tom, že 85 % ľudí žije pod hranicou chudoby sa vzťahuje na sumu 7 461,7 € (výška mediánu národného ekvivalentného príjmu v SR).

Ako bolo spomenuté vyššie, medián príjmov⁴⁵ len v prostredí MRK je 2 335 €. Z údajov zisťovania EU SILC MRK vyplýva, že takmer 17 % ľudí žije pod hranicou rizika chudoby aj vzhľadom na túto sumu. Znamená to, že oficiálny ročný príjem 17 % osôb z prostredia MRK je nižší ako 60 % tejto sumy, teda nižší ako 1 401 €. Približne 17 % ľudí z MRK tak žije z príjmu približne 3,8 € na deň.

Veľmi výrazné rozdiely medzi podielom osôb žijúcich pod hranicou rizika chudoby medzi ľuďmi z prostredia MRK a bežnou populáciou sú aj v jednotlivých krajoch, ktoré vieme porovnať (Graf 25).

Aj keď je podiel obyvateľov žijúcich pod hranicou chudoby v týchto krajoch o niečo vyšší ako priemer za Slovensko, rozdiel v podiele obyvateľstva z prostredia MRK žijúceho pod hranicou chudoby je štyri- až šesťkrát vyšší ako v danom kraji.

V prostredí MRK je veľmi výrazným javom tzv. pracujúca chudoba. Zatiaľ čo v bežnej populácii na Slovensku žije pod hranicou chudoby ne-

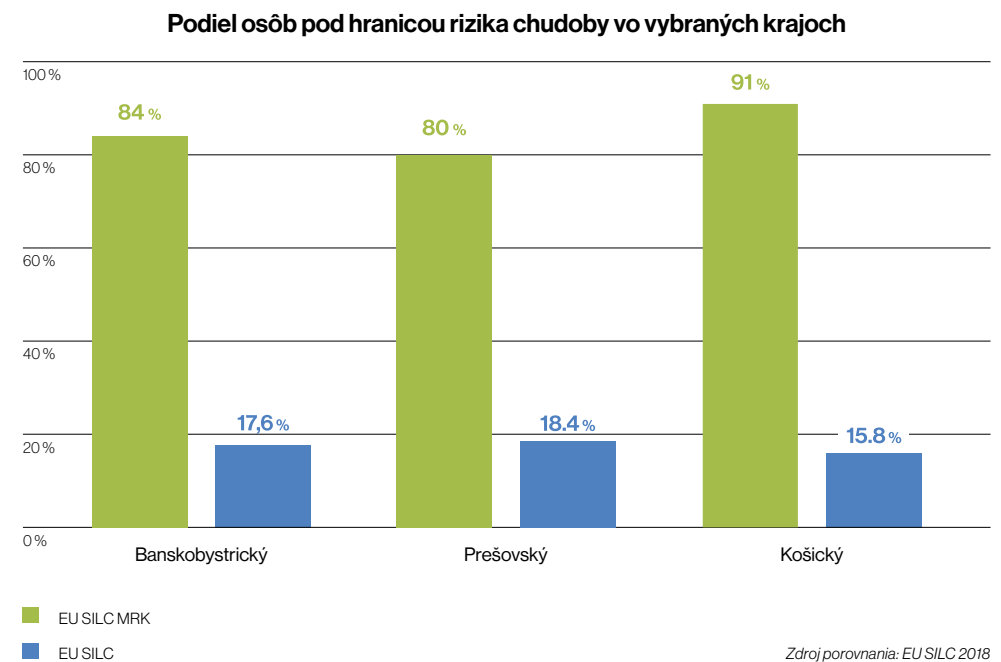
45 Vypočítaný rovnakým spôsobom ako medián národného ekvivalentného príjmu pre celú SR

celých 7 % pracujúcich osôb (v Európskej únii je priemer pracujúcich obyvateľov žijúcich v ohrození chudoby 9,4 %⁴⁶), v prostredí MRK je to až 53 % ľudí spomedzi tých, ktorí sú zamestnaní.

Priemerný plat ľudí z MRK pracujúcich na plný pracovný čas, je približne 550 €, čo je výška zodpovedajúca pracovným pozíciám, v akých sú najčastejšie zamestnávaní, a je to o niečo viac, ako bola minimálna mzda na Slovensku v roku 2018 (480 €). Pomocní pracovníci v rôznych druhoch výroby sú väčšinou muži a často sú práve oni jedinými zamestnanými členmi domácnosti.

Oba tieto fakty poukazujú na to, že napriek zamestnaniu každá druhá osoba z MRK žije pod hranicou rizika chudoby. Zamestnanie sa teda nemusí spájať so zlepšenými podmienkami života a bývania.

Z dát EU SILC MRK zároveň vyplýva, že 80 % pracujúcich si nemôže dovoliť neočakávané výdavky vo výške 360 € a 20 % si nemôže dovoliť kvalitné jedlo aspoň každý druhý deň. 90 % pracujúcich si nemôže dovoliť dovolenku mimo domu.



Graf 25 – Podiel ľudí pod hranicou chudoby vo vybraných krajoch

46 ESPN, 2019.; Cymbranovicz (2018)

Materiálne vybavenie domácností

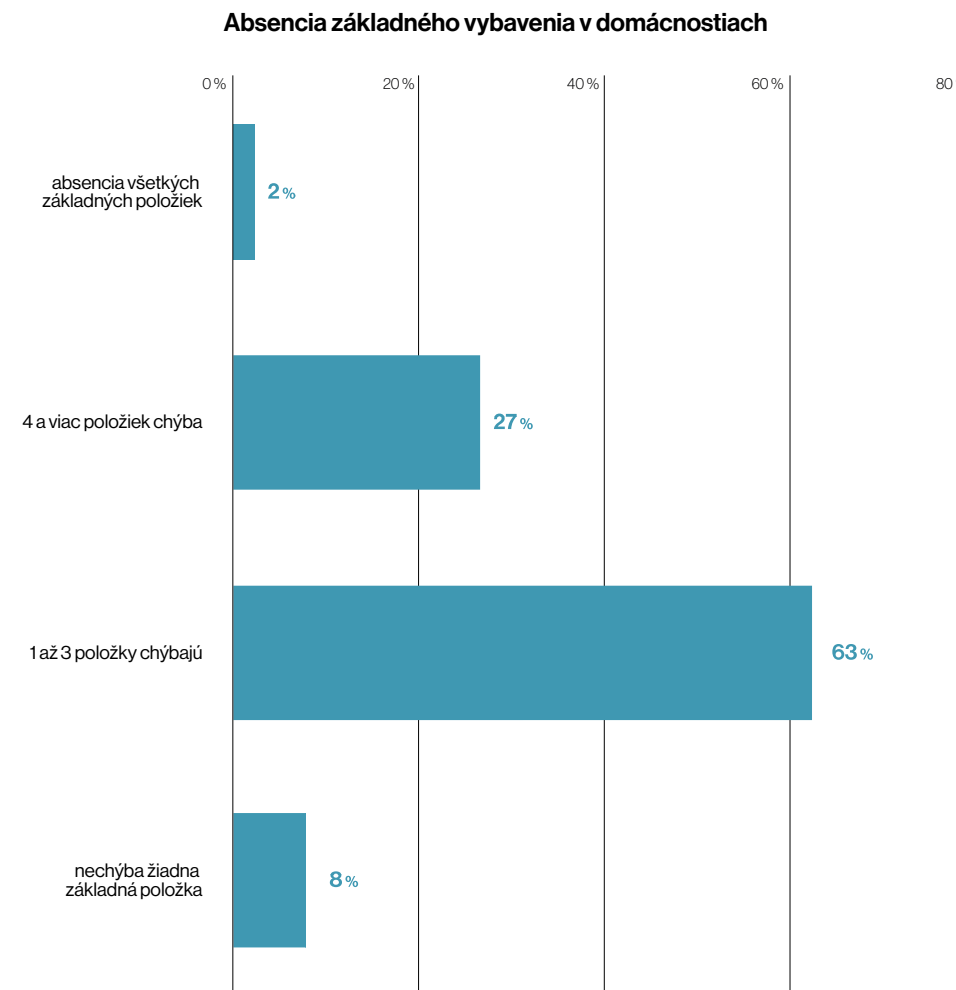
EU SILC, rovnako ako EU SILC MRK zisťuje podmienky v jednotlivých domácnostiach aj z hľadiska položiek, ktoré si domácnosti môžu, resp. nemôžu dovoliť. Z hľadiska materiálnej deprivácie domácnosti za tieto položky považujeme najmä:

- možnosť dovoliť si každý druhý deň jedlo z mäsa (alebo bezmäsitý ekvivalent);
- dovoliť si udržiavať v obydli primerané teplo;
- frekvenciu konzumácie ovocia a zeleniny;
- dovoliť si obmieňať sezónne oblečenie;
- zvládnuť neočakávané výdavky vo výške 360 € vlastnými zdrojmi;
- vlastníctvo telefónu;
- vlastníctvo televízora/počítača/pripojenie na internet;
- vlastníctvo auta/dodávky;
- vlastníctvo chladničky;

Za základné vybavenie domácnosti, resp. základné potreby domácnosti považujeme možnosť dovoliť si:

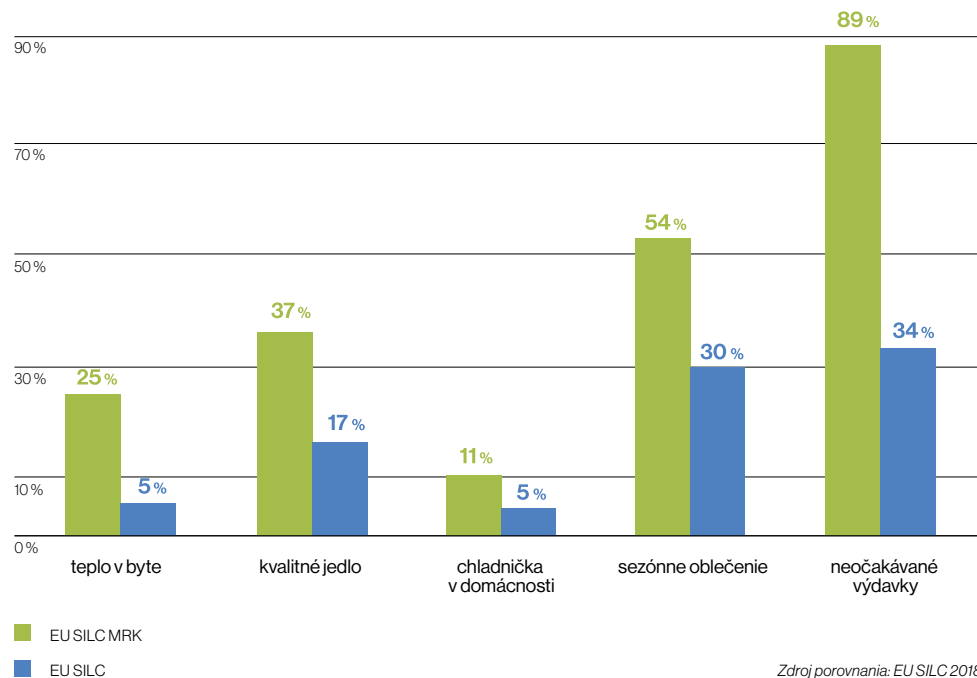
- udržiavať v dome primerané teplo;
- dovoliť si kvalitné jedlo aspoň každý druhý deň;
- obmieňať sezónne oblečenie;
- zvládnuť neočakávané výdavky;
- vlastníctvo telefónu;
- vlastníctvo práčky;
- vlastníctvo chladničky;

V približne každej štvrti domácnosti chýba naplnenie aspoň štyroch zo siedmich základných potrieb (Graf 26). Úplná absencia týchto základných položiek je v 2 % domácností.



Graf 26 – Absencia základného vybavenia/ naplnenia základných potrieb v domácnostiach podľa zisťovania EU SILC MRK

Miera absencie vybraných položiek materiálnej deprivácie



Graf 27 – Miera absencie vybraných položiek materiálnej deprivácie v domácnostiach

Každá štvrtá domácnosť v prostredí MRK teda má problém udržať v dome primerané teplo, chladničku má deväť domácností z desiatich a len v približne polovici domácností si môžu dovoliť obmieňať sezónne oblečenie.

Z dát napríklad vyplýva, že z 88 % domácností, ktoré si nemôžu dovoliť neočakávané výdavky vo výške 360 € si 41 % domácností nemôže dovoliť kvalitné jedlo aspoň každý druhý deň.

Čo sa týka bežného vybavenia domácnosti – absencie základných vecí z dôvodu, že si ich domácnosť nemôže dovoliť – 18 % domácností MRK nemá vlastnú práčku, 10 % nevlastní chladničku, 16 % nemá v domácnosti telefón (ani mobilný telefón). Čo sa týka ďalšieho vybavenia, 47 % domácností nemá prístup na internet a automobil nevlastní 55 % domácností.

V bežnej populácii nevlastní telefón 0,5 % domácností, prístup na internet nemá 5 % domácností a automobil nevlastní 13 % domácností.

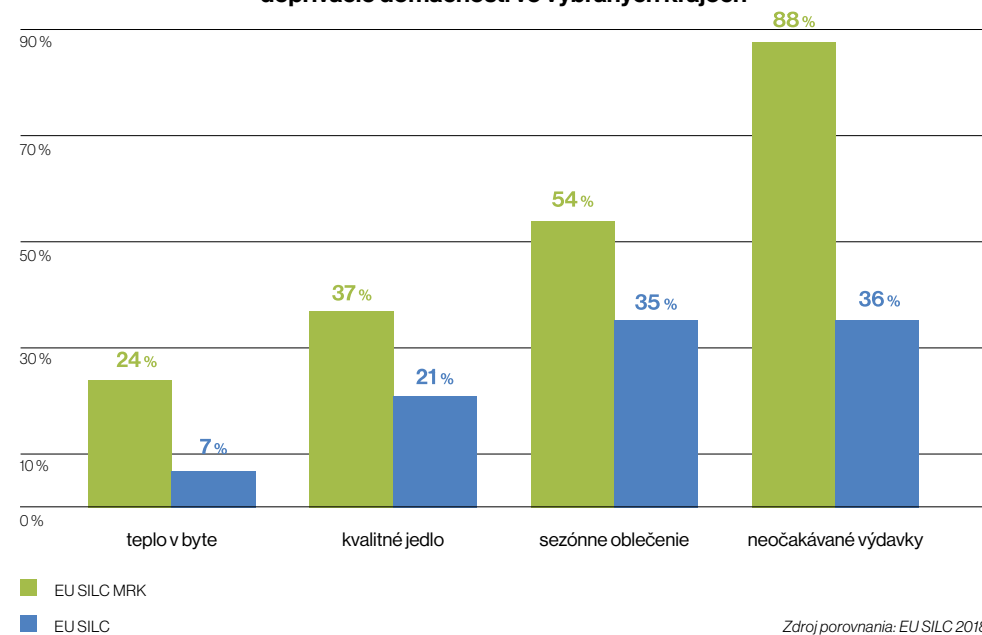
Jednou z položiek materiálnej deprivácie je aj možnosť domácnosti ísť na týždňovú dovolenku mimo domu. Čo sa na prvý pohľad môže zdať ako nie nevyhnutná potreba členov domácnosti, môže znamenať aj to, že dieťa sa nemôže zúčastniť mimoškolskej aktivity s rovesníkmi – na-

príklad letného tábora či školy v prírode. Prehľbuje sa tak sociálne vylúčenie detí, ktoré, aj keď chodia do školy, ďalšie aktivity s rovesníkmi jednoducho neabsolvujú. Zároveň, práve pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia je dvojmesačná letná pauza, ktorá nie je vyplnená aj organizovanou aktivitou, obdobím, po ktorom prichádzajú do školy opäť zaostávajúce za svojimi spolužiakmi.⁴⁷

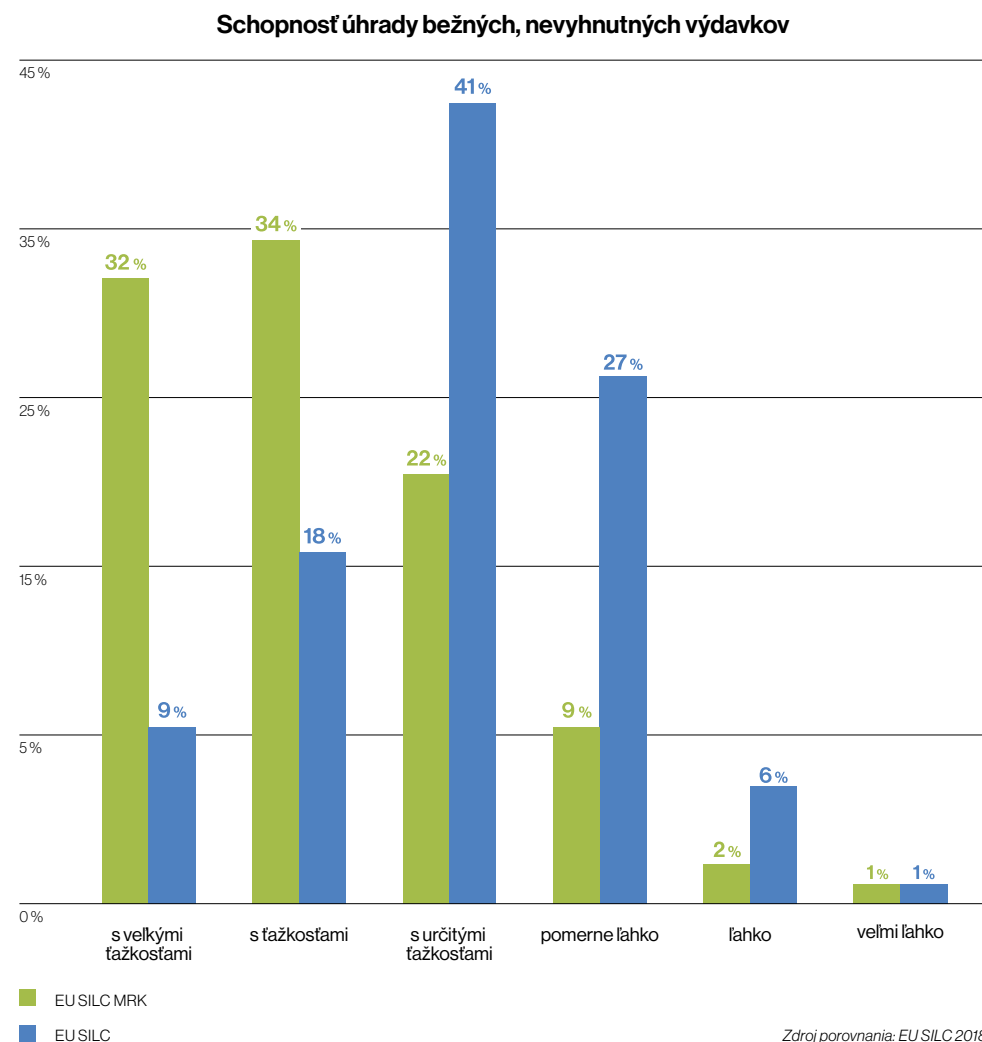
Domácnosti často musia aj v prípade jednodňových výletov riešiť vybavenie dieťaťa, ktoré je na výlet potrebné, a tak sa dieťa nezúčastní. Až 95 % domácností z prostredia MRK si podľa zisťovania nemôže dovoliť dovolenku mimo domu.

Priemernú mieru absencie vybraných položiek materiálnej deprivácie môžeme porovnať aj v domácnostiach v Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji. V prostredí MRK v týchto krajoch má každá štvrtá domácnosť problém udržať doma primerané teplo (oproti každej 14-tej domácnosti v bežnej populácii), v každej tretej domácnosti si nemôžu každý druhý deň dovoliť kvalitné jedlo (oproti každej piatej v bežnej populácii). Najväčší rozdiel je so zvládaním neočakávaných výdavkov vo výške 360 €. V prostredí MRK v týchto krajoch je tieto výdavky schopná pokryť z vlastných zdrojov len každá ôsma domácnosť, v bežnej populácii takmer každá druhá domácnosť.

Miera absencie vybraných položiek materiálnej deprivácie domácností vo vybraných krajoch



Graf 28 – Miera absencie vybraných položiek materiálnej deprivácie domácností v Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji



Graf 29 – Schopnosť úhrady bežných nevyhnutných výdavkov

Hmotná núdza domácností

Spomedzi osôb nad 16 rokov je 19 % ľudí, ktorí sú príjemcami pomoci v hmotnej núdzi a 23 % osôb, ktoré boli pre túto pomoc spoluposudzované v rámci domácnosti. 57 % ľudí nad 16 rokov nie je ani príjemcom ani spoluposudzovanou osobou pre pomoc v hmotnej núdzi.

Z celkového počtu osôb vo veku 16 a viac rokov je najvyšší podiel osôb, ktoré sú príjemcami pomoci v hmotnej núdzi vo vekových skupinách 25 – 34 a 35 – 49. Zároveň, v týchto vekových skupinách tvorí podiel

poberajúcich 23 % a 31 %.⁴⁸ To znamená, že vo vekovej kategórii 25 -34 rokov je na pomoc v hmotnej núdzi odkázaný takmer každý štvrtý človek, vo vyššej vekovej kategórii je to potom každý tretí človek.

V bežnom zisťovaní EU SILC sa poberanie pomoci v hmotnej núdzi zisťuje na úrovni domácností. Z údajov vyplýva, že necelé 4 % domácností sú odkázané na pomoc v hmotnej núdzi a jej jednotlivé zložky. Podľa údajov EU SILC MRK je na pomoc v hmotnej núdzi odkázaných 47 % domácností. Z toho domácnosti s deťmi tvoria 80 %.

Podmienkou získania príspevku na bývanie, ktorý môže byť súčasťou pomoci v hmotnej núdzi a ktorý má čiastočne uhradiť náklady spojené s bývaním, je právny vzťah k bývaniu, tzn. príjemca je vlastník/spoluvlastník alebo nájomca obydlija, prípadne spĺňa iné špecifické podmienky nároku.

Príspevok na bývanie je viazaný na obydlie (byt, rodinný dom alebo obytná miestnosť v zariadení určenom na trvalé bývanie), môže ho poberať len jeden z obyvateľov, bez ohľadu na počet domácností užívajúcich byt.⁴⁹ Spomedzi prijímateľov hmotnej núdze poberá príspevok na bývanie tretina ľudí. Z celej populácie MRK je to 7 % ľudí.

⁴⁸ Pomoc v hmotnej núdzi a jej jednotlivé zložky sú v agregovaných tabuľkách spracovaných z údajov EU SILC zaradené v kategórii príjmov „sociálne vylúčenie inde neklasifikované“.

⁴⁹ https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina/hmotna-nudza/pomoc-v-hmotnej-nudzi.html?page_id=363675

ZLOŽENIE PRÍJMOV A FINANČNÁ SITUÁCIA DOMÁCNOSTÍ MRK

Štruktúra príjmov sa v zisťovaní EU SILC a EU SILC MRK rozlišuje na hlavné kategórie príjmov zo zamestnania a jemu blízky príjem (napr. príjem SZČO), sociálne príjmy a iné príjmy.⁵⁰

Graf č. 30 zobrazuje rozloženie týchto hlavných kategórií zložiek príjmu v domácnostiach oboch populácií (bez ďalšieho delenia).

Ako bolo spomenuté v predchádzajúcej časti, medián ekvivalentného disponibilného príjmu pre jednočlennú domácnosť je 2 335 €. Podľa údajov zo zisťovania má príjem zo zamestnania približne 16 % obyvateľov z prostredia MRK vo veku 16 a viac rokov. Z toho takmer 70 % tvoria muži. Hrubý mesačný príjem zamestnaných osôb je 555 € mesačne (medián).

Podľa vekovej štruktúry tvoria ľudia vo veku 65 a viac rokov približne 5 % z populácie MRK. Z ľudí, ktorí poberajú dôchodok tvoria 44 % ľudia vo veku od 66 do 70 rokov.

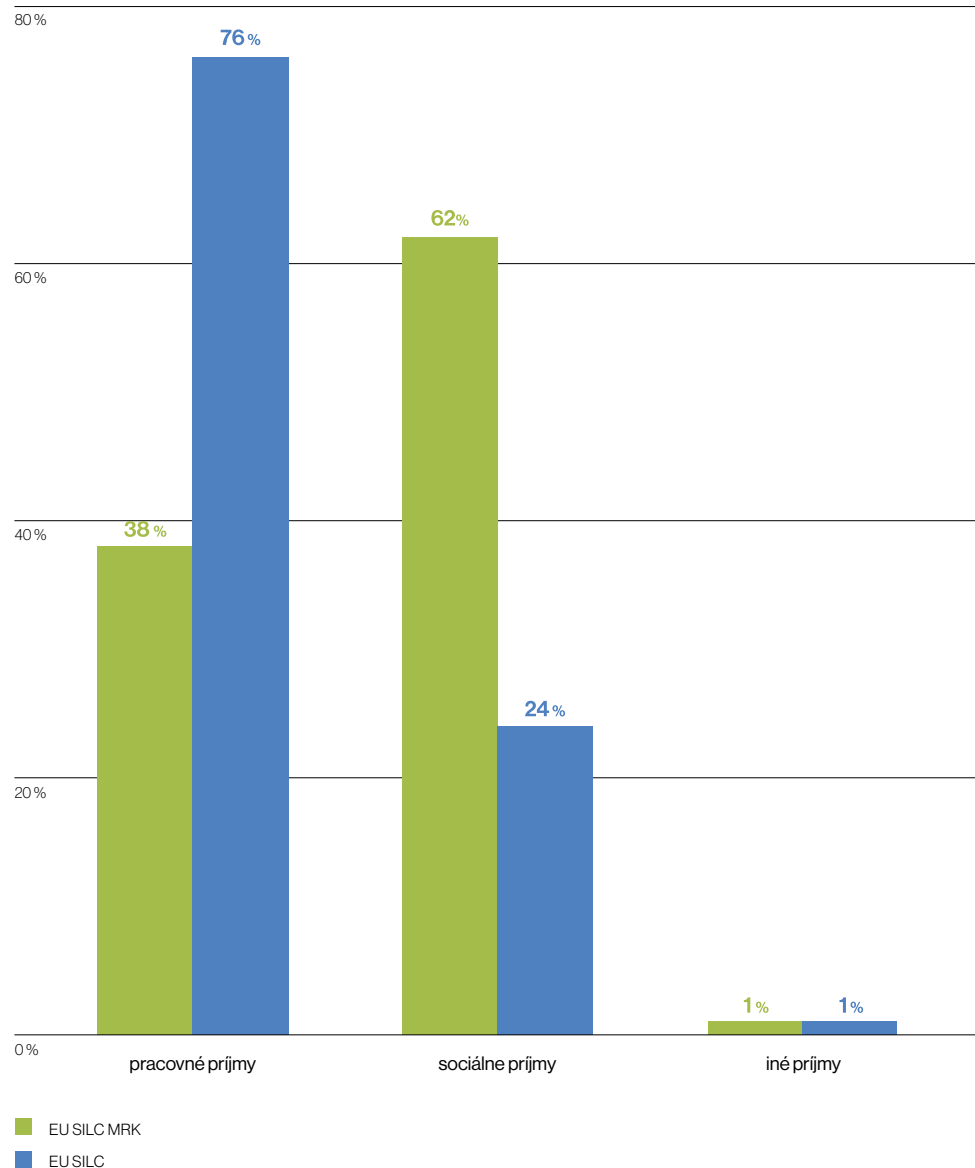
Poberatelia invalidného dôchodku tvoria 8,7 % populácie MRK vo veku 16 a viac rokov. Najväčší podiel poberateľov z celej populácie tvoria ľudia vo vekovej skupine 50 – 64 rokov, takmer 4 %. Zároveň, v danej vekovej skupine tvoria ľudia, ktorí poberajú invalidný dôchodok 24 %, čo znamená, že približne každý štvrtý človek vo veku 50 – 64 rokov poberá invalidný dôchodok.

Typy príjmov vybrané v grafe č. 31 – príjem zo zamestnania, rodinné prídavky, starobné dávky a dávky v invalidite mali v celkovom príjme domácností oboch populácií najvýznamnejšie zastúpenie.

Z údajov zo zisťovania vidíme aj podiely jednotlivých zložiek príjmu na celkovom príjme domácností podľa lokality (Graf č. 32).

⁵⁰ Napríklad príjmy z dividend, prijaté príjmy medzi domácnosťami napr. tzv. výživné a iné.

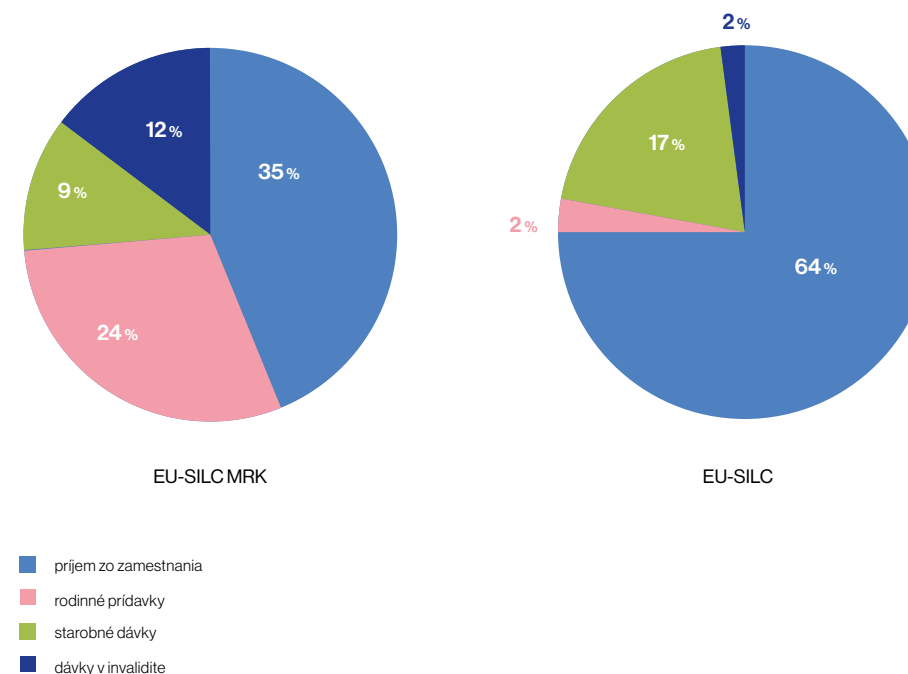
Podiel jednotlivých zložiek príjmu na celkovom príjme domácností



Graf 30 – Percentuálne zastúpenie zložiek príjmu v celkovom hrubom príjme domácností v porovnaní EU SILC a EU SILC MRK

Jednotlivé zložky príjmu môžeme porovnať aj z hľadiska celkového zastúpenia medzi všetkými domácnosťami v oboch populáciách. Podiel rovnakých 4 zložiek celkového hrubého príjmu domácností vidíme v grafe č. 31.

Podiel vybraných typov príjmov na celkovom príjme domácností



Graf 31 – Podiel vybraných zložiek príjmu na celkovom hrubom príjme domácností

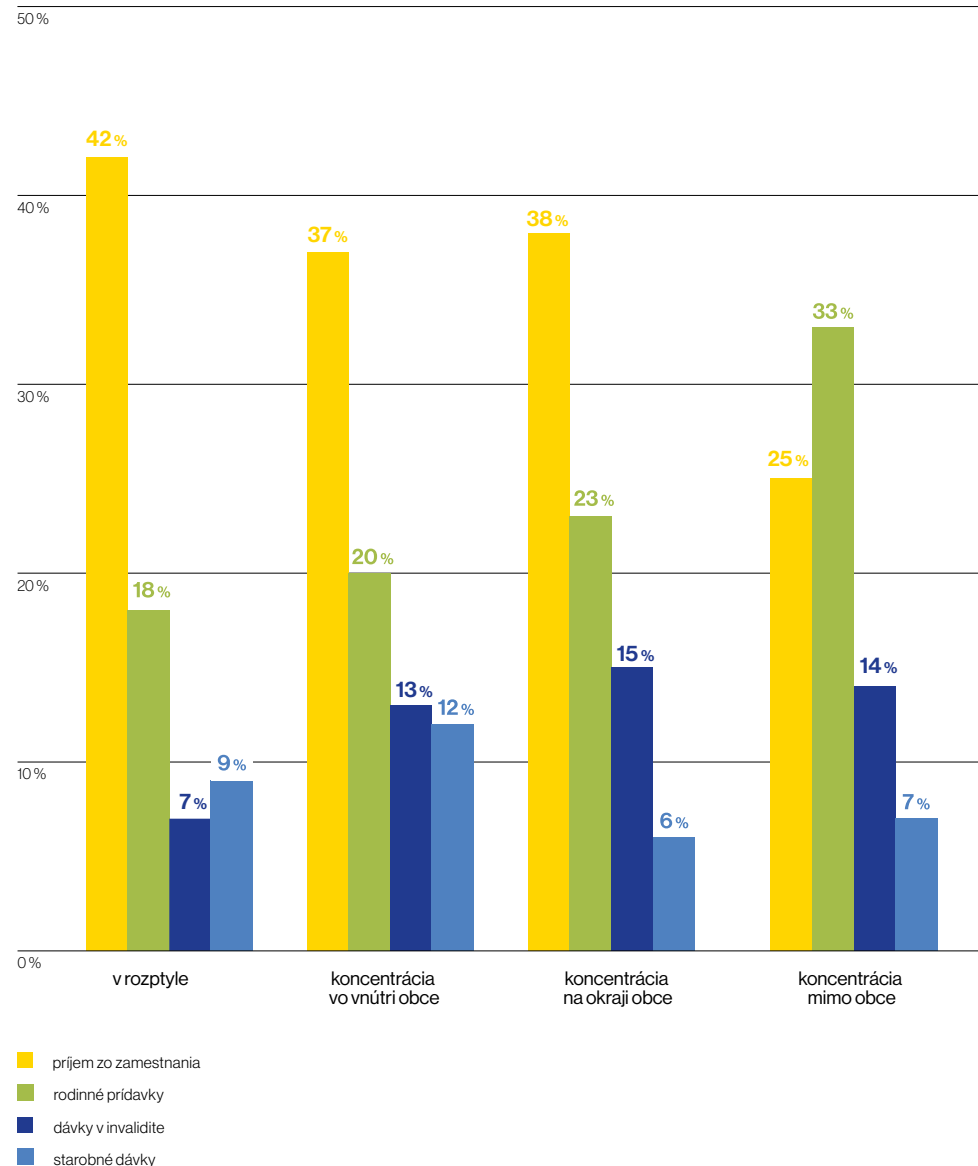
Ak sa pozrieme na zastúpenie jednotlivých vybraných zložiek príjmu domácností naprieč typmi lokalít (Graf 32), tak vidíme, že príjmy zo zamestnania majú najväčší podiel na príjme domácností, ktoré sú v rozpätí medzi majoritou. V tomto type lokality je zároveň najnižší podiel rodinných prídavkov na celkovom príjme domácností.

Podiel príjmu zo zamestnania je o niečo nižší v lokalitách rómskych koncentrácií vo vnútri a na okraji mesta a najnižší podiel na celkovom príjme domácností tvoria príjmy zo zamestnania v lokalitách mimo obce či mesta.

Lokality mimo obce či mesta sú zároveň tie, kde majú rodinné prídavky vyšší podiel na celkovom príjme ako hociktorý iný typ príjmu. Vyplýva to z typu domácnosti, ktorá prevažuje v týchto lokalitách – teda domácnosť dvoch dospelých s tromi a viac deťmi.

Zároveň si treba uvedomiť, že priemerný celkový hrubý príjem domácností z prostredia MRK v koncentráciách mimo obce či mesta je podľa zisťovania 482 € a priemerný počet členov domácnosti v tomto type lokality je päť. V koncentráciách vo vnútri obce je to 611 € a na okraji obce 632 € pre priemerne päťčlennú domácnosť.

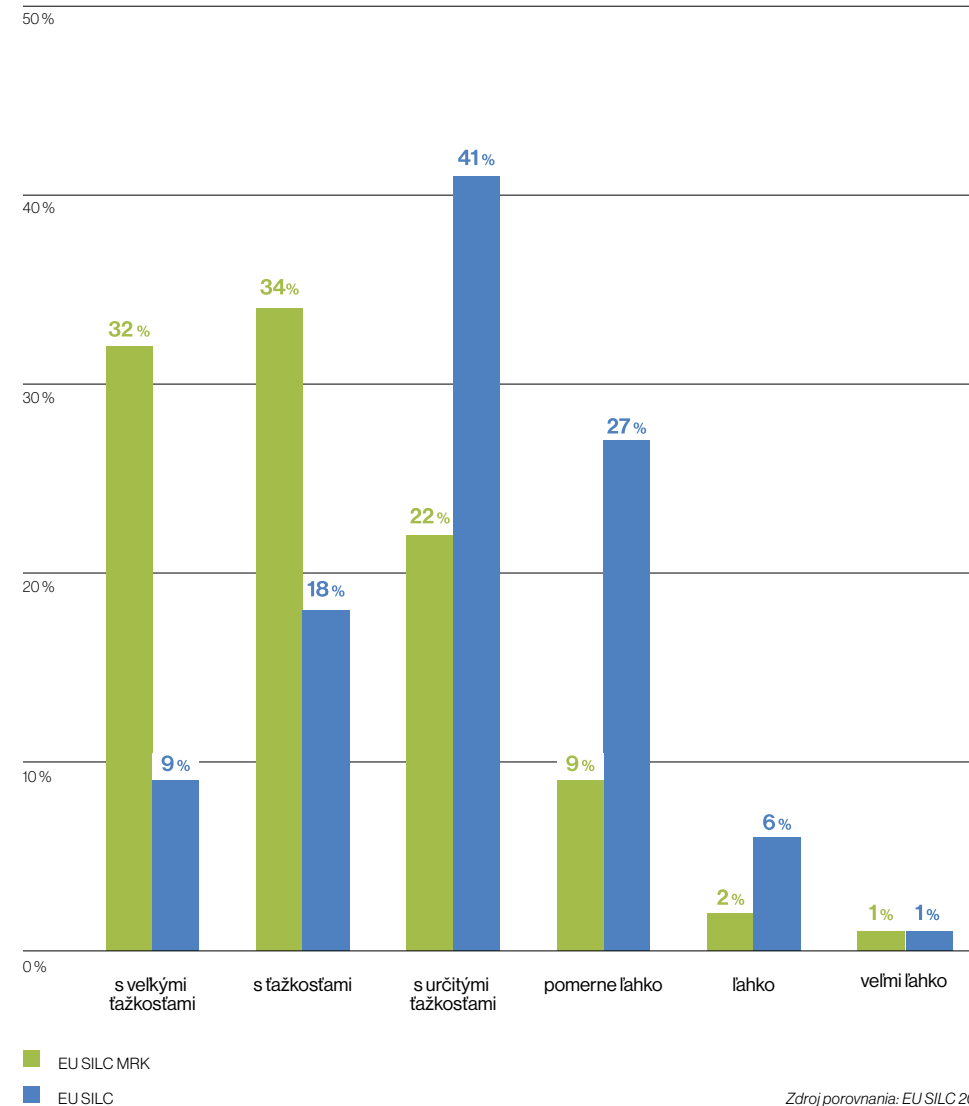
Podiel zastúpenia vybraných zložiek príjmu na príjme domácnosti podľa typu lokality



Graf 32 – Percentuálne zastúpenie vybraných zložiek príjmu v celkovom hrubom príjme domácností podľa typu lokality

Popri vedomostiach o zložení celkového hrubého príjmu je dôležité aj to, s akým stupňom obtiažnosti sa domácnosť vyrovnáva s platením zvyčajných nevyhnutných výdavkov. Sú to najmä výdavky na stravu, nájomné, úhrada energií a podobne.

Schopnosť úhrady zvyčajných, nevyhnutných výdavkov



Zdroj porovnaní: EU SILC 2018

Graf 33 – Schopnosť úhrady zvyčajných nevyhnutných výdavkov

Podľa zisťovania EU SILC MRK si peniaze na chod domácností nepožičiava len polovica domácností.

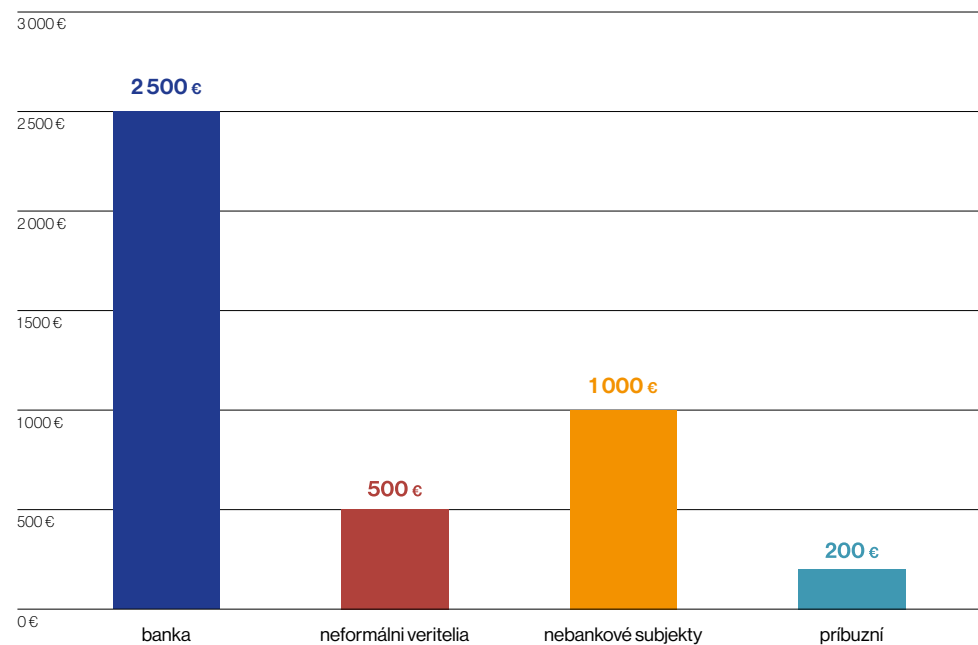
Z tých domácností, ktoré si peniaze na chod domácností požičiavajú, si 45 % domácností požičalo peniaze za uplynulých 12 mesiacov raz alebo dvakrát, 40 % domácností si požičalo tri až šesťkrát, 14 % domácností si požičalo takmer každý mesiac a 12 % domácností si požičalo peniaze na chod domácností viac ako raz do mesiaca.

Čo sa týka zdrojov pôžičky (nielen na chod domácnosti), z domácností, ktoré využili niektorý zdroj pôžičky (57 % všetkých domácností), si 30 % domácností požičalo financie od banky, po 14 % od nebankových subjektov a neformálnych veriteľov a 43 % domácností si požičalo peniaze od príbuzných.

32 % domácností z MRK uviedlo, že aktuálne spláca nejaký typ nebytovej pôžičky, pričom 69 % z týchto domácností (22 % z celkového počtu) označilo splátky za veľmi zaťažujúce a 28 % za trochu zaťažujúce.

Medián celkovej výšky dlhu domácností, ktoré majú dlh je 1 000 €. Rozdelenie výšky dlhov podľa zdroja pôžičky je uvedené v grafe č. 34.

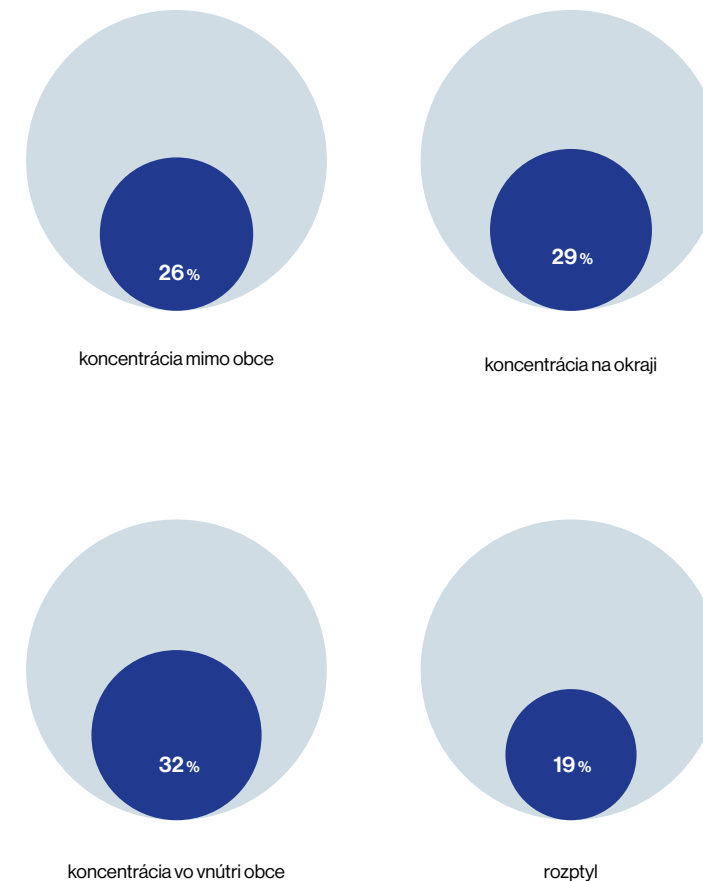
Medián výšky dlhu podľa zdroja pôžičky



Graf 34 – Medián výšky dlhu domácností, ktoré si požičali peniaze podľa zdroja pôžičky

Polovica domácností, ktoré splácajú pôžičku, zároveň už niekedy čelila exekúcii. Celkovo zo všetkých domácností z prostredia MRK zo všetkých domácností z MRK už niekedy čelilo exekúcii 27,6 %, polovica z nich viac než jedenkrát (13 % zo všetkých domácností). Rozdiel v exekúciách je možné pozorovať aj vzhľadom na priestorové vylúčenie. Kým medzi domácnosťami žijúcimi v rozptyle čelilo exekúciám 18,8 %, medzi domácnosťami žijúcimi v niektorom type koncentrácie bol tento podiel 28,5 %.

Podiel domácností, ktoré už niekedy čelili exekúciám, podľa typu lokality



Graf 35 – Podiel domácností, ktoré niekedy čelili exekúcii podľa typu lokality

ZHRNUTIE

Prvé zisťovanie príjmov a životných podmienok v marginalizovaných rómskych komunitách na Slovensku, EU SILC MRK 2018, prinieslo poznatky aplikovateľné na cca 230 000 ľudí, ktorí nie sú reprezentatívne zastúpení v bežnom zisťovaní EU SILC.

Zatiaľ čo prostredníctvom Atlasu rómskych komunít (2004, 2013, 2019) vieme popísať infraštruktúrne podmienky v rómskych osídleniach, vďaka jednotnej metodike zisťovania EU SILC a EU SILC MRK dokážeme na rôznych úrovniach (geograficky, na základe veku a pohlavia) porovnať životné podmienky domácností bežnej populácie a marginalizovaných rómskych komunít v ukazovateľoch, akými sú typy domácností, počty členov domácností, vzdelanie, ekonomické postavenie, príjem či zamestnanie, ale aj v „mäkších“ ukazovateľoch, akými sú pocit vylúčenia zo spoločnosti či spokojnosť so životom.

Táto deskriptívna publikácia sa sústredila najmä na jednoznačné dáta z oblasti príjmov, vzdelania, zamestnania a materiálnej deprivácie a na ich porovnanie s dátami získanými za bežnú populáciu. Výsledky na úrovni zhrnutí a popisu dát ukázali veľké rozdiely medzi oboma populáciami, a to vo všetkých ukazovateľoch.

ČLENENIE DÁTOVÉHO SÚBORU

Databáza vyzbieraných údajov je zverejnená v anonymizovanej podobe⁵¹ spolu s popisom. Do dátového súboru boli pridané aj váhy na úrovni osôb a domácností, pričom váhy na úrovni osôb vychádzajú z odhadovanej pohlavno – vekovej štruktúry zachytenej v Atlase 2013 a z demografických údajov spracovaných Inštitútom finančnej politiky. Databáza má nasledovné členenie:

D (register domácností)

– nachádza sa tu prehľad všetkých oslovených domácností vrátane informácie o výsledku opytovania. Súčasťou časti D je označenie „typ osídlenia“, ktorým môžu byť koncentrácie na okraji obce, vo vnútri obce a segregované (vzdialené) osídlenia, všetky tri typy v rozlíšení na polohu pri meste či pri obci. Posledným typom je tzv. „rozptyl“, kedy boli náhodným výberom určené domácnosti z obcí, v ktorých je rómska majorita. Označenie typu osídlenia je doplnené do všetkých súborov.

R (register osôb)

– nachádzajú sa tu údaje za všetky osoby, vrátane detí. Pre deti do 15 rokov (vrátane) sa tu nachádza aj časť o zdraví a zdravotných obmedzeniach. Tieto otázky za deti do 15 rokov zodpovedajú rodičia, resp. zodpovedné osoby. Nachádza sa tu tiež časť o vzdelávaní a vzťahoch medzi osobami v domácnosti. Táto časť obsahuje aj agregované položky vzťahujúce sa na výpočet miery materiálnej deprivácie a miery rizika chudoby prepočítané na úroveň jednotlivca.

H (údaje za vyšetrené domácnosti)

– v tejto časti sa nachádzajú údaje ohľadom využívania infraštruktúry, finančnej situácie domácnosti, dostupnosti k službám a údaje o sociálnom vylúčení domácnosti. Údaje za domácnosť poskytuje osoba nad 16 rokov, ktorá ale môže byť odlišná od osoby zodpovednej za domácnosť. Každéj osobe (odpovedajúcej aj zodpovednej) prislúcha vlastný identifikátor.

P (údaje za osoby vo veku 16 a viac rokov)

– v súbore P sa nachádzajú všetky údaje na úrovni jednotlivca vo veku 16 a viac rokov vrátane ekonomického postavenia, príjmu, zdravotného stavu a skúseností s rôznymi štátnymi inštitúciami.

Vo vyššie uvedených dátových súboroch sa nachádzajú aj niektoré odvodené údaje: napríklad informácia o type domácností (počet dospelých a počet závislých detí), hmotná núdza, hranica rizika chudoby, celkový hrubý príjem domácnosti a podobne. Všetky odvodené dáta a ich zložky sa nachádzajú v príslušnom popise premenných.

51 <http://www.minv.sk/?zber-dat-od-ministerstiev-a-ostatnych-organov-statnej-a-verejnej-spravy>

VYSVETLIVKY

Ekvivalentný disponibilný príjem (EDP)

– disponibilný príjem domácnosti delený ekvivalentnou veľkosťou domácnosti. Tento príjem je potom priradený každému členovi domácnosti.

Ekvivalentná škála

– používa sa na výpočet ekvivalentnej veľkosti domácnosti. Pre výpočet indikátorov chudoby bola použitá tzv. modifikovaná OECD škála, kde sa používa koeficient 1 pre prvého dospelého člena domácnosti; 0,5 pre druhého a každého dospelého člena domácnosti; 0,5 pre 14 ročných a starších a 0,3 pre každé dieťa mladšie ako 14 rokov.

Hospodáriaca domácnosť

– domácnosť tvorená osobami v byte, ktoré spoločne žijú a spoločne hospodária, vrátane spoločného zabezpečovania životných potrieb. Za znak spoločného hospodárenia sa považuje spoločná úhrada základných výdavkov domácnosti (strava, úhrada nákladov za bývanie, elektrina, plyn a podobne).

Iná neaktívna osoba

– osoba, ktorá žije z iných zdrojov; nie je zamestnaná ani v procese vzdelávania. Môže byť v rekvalifikačnom procese; ženy a muži v domácnosti a tiež ženy a muži na rodičovskej dovolenke.

Marginalizované rómske komunity (MRK)

– ide o skupiny ľudí, ktoré žijú v koncentráciách mimo obce či mesta, na okraji obce či mesta lebo vo vnútri obce či mesta zaznamenaných v Atlase rómskych komunit. V zisťovaní sa kategória „rozptyl“ týka ľudí, ktorí žijú v obciach, ktoré sú väčšinovo rómske. Ide o rómske komunity, ktoré žijú prevažne v koncentráciách (segregovane), a trpia systematickým znevýhodnením v oblastiach vzdelávania, zamestnanosti, bývania a zdravia. Táto skupina je znevýhodnená v kľúčových oblastiach života, nemajú prístup k rovnakým podmienkam a zdrojom ako ostatné skupiny obyvateľstva.⁵²

Osoba v domácnosti

– osoba, ktorá je schopná práce, ale nepracuje, nepripravuje sa na budúce povolanie ani si nehľadá prácu a stará sa o domácnosť a o osoby v domácnosti.

Špeciálne (základné) vzdelávanie (ŠVVŠ)

– ide o vzdelávanie žiakov, ktorí navštevovali školy pre žiakov s mentálnym postihnutím (bez ohľadu na variant). Spracované údaje v časti vzdelávanie teda nemajú kategóriu primárne vzdelávanie – (1. stupeň ZŠ, prípadne žiaci s MP varianty A, B,C po ukončení ZŠ), ale delenie podľa stupňov a aj podľa typu ZŠ. Takéto rozlíšenie v bežnom EU SILC nie je.

Závislé dieťa

– osoba, ktorá je členom domácnosti a ktorej vek je do 15 rokov vrátane; alebo je vo veku od 16 do 24 rokov, ekonomicky neaktívna a bývajúca aspoň s jedným rodičom.

Definícia vyššie uvedených, ako aj všetkých ostatných zisťovaných údajov (údaje o príjme, údaje o socioekonomickej aktivite, materiálnej deprivácii domácností, sociálnych dávkach) je totožná s definíciami používanými v bežnom zisťovaní EU SILC a je dostupná v publikácii EU SILC 2018.

POUŽITÁ A ODPORÚČANÁ LITERATÚRA A ZDROJE

AMNESTY INTERNATIONAL & ERRC. 2017

A Lesson in discrimination segregation of Romani children in primary education in Slovakia.

Dostupné na <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR7256402017ENGLISH.PDF>

Atlas rómskych komunít 2019 – databáza.

Dostupné na <http://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019>.

BANERJEE, ABHIJIT, V.; DUFLO, ESTHER. 2011

Poor economics: A radical rethinking of the way to fight global poverty.

New York: Public Affairs. eISBN: 978-1-610-39040-8

BATTAGLIA ET AL. 2017

Segregation and Fertility: The Case of the Roma in Serbia.

Institute of Labor economics.

BOJKO ET. AL. 2018

Inklúzia Rómov je potrebná aj v zdravotníctve.

Inštitút finančnej politiky, Ministerstvo financií SR.

CYMBRANOVICZ, KATARZYNA. 2018

The „working poor“ phenomenon in Europe – A taxonomic analysis.

DOI: 10.15611/eada.2018.3.05

CEPS/INSTEAD. 2014

Investing in children: Breaking the cycle of disadvantage A study of national policies.

Dostupné na <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&langId=en&newsId=2061&moreDocuments=yes&tableName=news>

DOWNEY, DOUGLAS ET AL. 2004

Are schools the great equalizer? Cognitive inequality during the summer months and the school year.

American sociological review, (69), 5, pp. 613 -635.

Dostupné na <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/000312240406900501>

EURÓPSKA KOMISIA. 2018

Barcelona objectives.

Dostupné na https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/bcn_objectives-report2018_web_en.pdf

ESPN. 2019

In work poverty in Europe: A study of national policies.

Európska komisia.

FARENZENOVÁ ET AL. 2015

Cestovná mapa pre riešenie problému nadmerného zastúpenia rómskych detí v špeciálnom školstve – analýza realistických krokov.

SGI.

Dostupné na <http://stary-web.governance.sk/assets/files/publikacie/cestovna-mapa.pdf>

GALLOVÁ – KRIGLEROVÁ ET AL. 2012

Škola pre všetkých?

Bratislava: CVEK.

Dostupné na <http://cvek.sk/skola-pre-vsetkych-inkluzivnost-opatreni-vo-vztahu-k-romskym-de-tom>

HELLEBRANDT ET AL. 2019

Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením.

Inštitút finančnej politiky, Ministerstvo financií SR.

CHRONIC POVERTY RESEARCH CENTRE. 2009

The chronic poverty report 2008-09: Escaping poverty traps.

Manchester: Chronic Poverty Research Centre.

Dostupné na http://www.chronicpoverty.org/uploads/publication_files/CPR2_ReportFull.pdf

JARČUŠKA ET AL. 2013

Are barriers in accessing health services in the Roma population associated with worse health status among Roma?

In: International Journal of public health. DOI: 10.1007/s00038-013-0451-8

MUŠINKA ET AL. 2014

Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013

Regionálne centrum Rozvojového programu OSN Pre Európu a Spoločenstvo nezávislých štátov v Bratislave. ISBN: 9788089263189.

OECD. 2018

Providing Quality Early Childhood Education and Care: Results from the Starting Strong Survey.

Dostupné na https://www.oecd-ilibrary.org/sites/301005d1-en/1/2/2/index.html?itemId=/content/publication/301005d1en&mimeType=text/html&_csp_=d5ed60fb5c4d257bbb6358fc7741a521&itemGO=oecd&itemContentType=book

OECD. 2019

Economic Surveys: Slovak Republic 2019

Paris: OECD Publishing. Dostupné na https://doi.org/10.1787/eco_surveys-svk-2019-en

RADIČOVÁ ET AL. 2003**Atlas rómskych komunít na Slovensku 2004**

S.P.A.C.E, IVO. ISBN: 978-80-88991-27-4

ROHWERDER, BRIGITTE. 2016**Poverty and Inequality: Topic guide.**

Birmingham, UK:GSDRC, University of Birmingham.

Dostupné na <https://gsdrc.org/wp-content/uploads/2016/06/PovertyInequalityTG.pdf>**STEWART, HILARY ET AL. 2018****The cost of school holidays for children from low income families.****Sage.**Dostupné na <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0907568218779130>**ŠKOBLA ET AL. 2018****Dopady zmien v poskytovaní aktivačného príspevku a príspevku na bývanie v rámci pomoci v hmotnej núdzi.**

In: Prognostické práce (10)1.

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA. 2016**Správa o stave vytvárania predpokladov na zabezpečenie inkluzívneho vzdelávania pre žiakov zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia v základných školách.**Dostupné na https://www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/SPRAVY/2017/UZP_Inkluzia_ZS_2016_2017.pdf**UNDP 2012****The health situation of Roma communities: Analysis of the data from the UNDP/World Bank/EC Regional Roma Survey.**Dostupné na <https://www.undp.org/content/dam/rbec/docs/The-health-situation-of-Roma-communities.pdf>**ÚSVRK 2017****Aktualizované akčné plány Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 na roky 2016 – 2018 pre oblasti: D.2.1 oblasť vzdelávania, D.2.2 oblasť zamestnanosti, D.2.3 oblasť zdravia, D.2.4 oblasť bývania a nový akčný plán pre oblasť D.2.5 oblasť finančného začlenenia.****ÚSVRK 2018****Metodický výklad k používaniu etnických kategórií pri nastavení štátnych integračných politík.**Dostupné na [http://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/publikacie/Methodicky %20 vyklad %20k %20pouzivaniu %20etnickych %20kategori%C3%ADa %20pri %20nastavovan%C3%ADa %20 statnych %20integracnych %20politik.pdf](http://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/publikacie/Methodicky%20vyklad%20k%20pouzivaniu%20etnickych%20kategori%C3%ADa%20pri%20nastavovan%C3%ADa%20statnych%20integracnych%20politik.pdf)**VLAČUHA, RÓBERT., KOVÁČOVÁ, YVONA. 2019****EU SILC 2018 – Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR.**

Štatistický úrad SR. ISBN – 978 – 80- 8121 – 694 – 7.

ZOZNAM SKRATIEK

EDP

Ekvivalentný disponibilný príjem

EU SILC

Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR

EU SILC MRK

Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v prostredí marginalizovaných rómskych komunít

MRK

Marginalizované rómske komunity

MŠ

Materská škola

NEDP

Národný ekvivalentný disponibilný príjem

NP MaH

Národný projekt Monitorovanie a hodnotenie

ÚSVRK

Úrad splnomocnenkyne vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity

ŠÚ SR

Štatistický úrad Slovenskej republiky

ŠVVP

vzdelávanie na škole pre žiakov so špeciálnymi výchovno – vzdelávacími potrebami

ZOZNAM GRAFOV

- Graf 1 – Porovnanie rozloženia obyvateľstva podľa vekových skupín
- Graf 2 – Štruktúra domácností podľa typu
- Graf 3 – Priemerný počet detí a dospelých v domácnostiach MRK
- Graf 4 – Rozloženie a porovnanie typov domácností s deťmi
- Graf 5 – Rozloženie domácností podľa typu domácnosti a typu lokality
- Graf 6 – Porovnanie zloženia domácnosti podľa ekonomickej aktivity
- Graf 7 – Porovnanie rodinného stavu ľudí nad 16 rokov
- Graf 8 – Porovnanie frekvencie konsenzuálnych zväzkov
- Graf 9 – Štruktúra komunikačného jazyka osôb nad 16 rokov a v domácnostiach s deťmi predškolského veku
- Graf 10 – Súčasné ekonomické postavenie osôb nad 16 rokov
- Graf 11 – Priemerný podiel vybraných ekonomických statusov v Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji
- Graf 12 – Porovnanie ekonomickej aktivity osôb vo veku 16 – 24 rokov
- Graf 13 – Podiel mužov a žien z MRK v rámci jednotlivých ekonomických statusov
- Graf 14 – Podiel mužov a žien v bežnej populácii v rámci jednotlivých ekonomických statusov
- Graf 15 – Priemerná mesačná výška hrubého príjmu zo zamestnania vo vybraných krajoch
- Graf 16 – Celkové podiely typov obydí v prostredí MRK
- Graf 17 – Podiely typov obydí v jednotlivých typoch lokalít

- Graf 18 – Najvyšší stupeň dosiahnutého vzdelania – osoby nad 16 rokov, ktoré nepokračujú vo vzdelávaní
- Graf 19 – Miera predčasného ukončenia školskej dochádzky vo vekovej skupine 16 – 29 rokov
- Graf 20 – Podiel osôb z prostredia MRK, ktoré nenavštevujú školu
- Graf 21 – Opakovanie ročníka u osôb vo veku 7 – 29 rokov
- Graf 22 – Návštevnosť materských škôl v porovnaní EU SILC a EU SILC MRK
- Graf 23 – Dostupnosť vybraných zdravotníckych služieb podľa typu lokality – podľa Atlasu 2019
- Graf 24 – Podiel jednotlivcov pod hranicou rizika chudoby podľa 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu
- Graf 25 – Podiel ľudí pod hranicou chudoby vo vybraných krajoch
- Graf 26 – Absencia základného vybavenia/ naplnenia základných potrieb v domácnostiach podľa zisťovania EU SILC MRK
- Graf 27 – Miera absencie vybraných položiek materiálnej deprivácie v domácnostiach
- Graf 28 – Miera absencie vybraných položiek materiálnej deprivácie domácností v Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji
- Graf 29 – Schopnosť úhrady bežných nevyhnutných výdavkov
- Graf 30 – Percentuálne zastúpenie zložiek príjmu v celkovom hrubom príjme domácností v porovnaní EU SILC a EU SILC MRK
- Graf 31 – Podiel vybraných zložiek príjmu na celkovom hrubom príjme domácností
- Graf 32 – Percentuálne zastúpenie vybraných zložiek príjmu v celkovom hrubom príjme domácností podľa typu lokality
- Graf 33 – Schopnosť úhrady zvyčajných nevyhnutných výdavkov
- Graf 34 – Medián výšky dlhu domácností, ktoré si požičali peniaze, podľa zdroja pôžičky
- Graf 35 – Podiel domácností, ktoré niekedy čelili exekúciám podľa typu lokality

Rozmnožovanie obsahu tejto publikácie, ako aj jednotlivých častí v pôvodnej alebo upravenej podobe pre komerčné účely, je možné len s písomným súhlasom ÚSVRK. Údaje, ktoré sú obsahom tejto publikácie, je možné použiť len s uvedením zdroja.

Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity

Národný projekt Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a ich dopad na marginalizované rómske komunity

(ITMS2014+: 321051J021)

ISBN: 978-80-969971-9-0